

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Kniha jako médium pro děti předškolního věku

Bakalářská práce

2010

vedoucí bakalářské práce:

prof. PaedDr. Gabriel Švejda, CSc.

autor práce:

Lada Pípalová

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

31. března 2010

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce, prof. PaedDr. Gabrielu Švejdovi, CSc., za rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji PaedDr. Aleně Váchové za konzultaci a cenné metodické rady.

Poděkování patří pracovníkům Státního archívu v Českém Krumlově za poskytnutí cenných informací. Za laskavost, vstřícnost a poskytnutí historických materiálů děkuji pracovnícím Vědecké knihovny v Českých Budějovicích a Národní knihovny v Praze.

Za překlad do anglického jazyka děkuji Mgr. Barboře Schelové Ph.D.

Abstrakt

Název práce: **Kniha jako médium pro děti předškolního věku**

Klíčová slova: Kniha, literatura, dítě v předškolním věku, pohádka, médium, rozvoj čtenářství,

Bakalářská práce na základě historických souvislostí porovnává knihu jako médium pro děti předškolního věku. Historické srovnání na základě rešerše odborné literatury napomohlo k orientaci, jestli je dětem v tomto věku předčítáno a jaké místo zaujímá současná dětská literatura ve vztahu k ostatním mediálním nosičům. V rámci ohlédnutí do historie knih pro děti jsem se také dotkla knihy Jana Karafiáta Broučci, která je jakýmsi fenoménem. V praktické části připomínám některé aktivity ve prospěch návratu k četbě knihy. V oblasti čtenářského zájmu jsem provedla výzkumné šetření. Bakalářská práce obsahuje také návrh řešení praktických aplikací za účelem efektivnějšího využívání knihy jako média v předškolním věku.

Abstract

***Title:* A book like a medium for pre-school aged children**

Key words: Book, literature, pre-school kid, fairy tale, medium, development of reading

This bachelor's thesis compares a book as a medium for preschool children based on historical connections. A historical comparison based on a survey of literature on this topic helps to determine if children read at this age which position this activity takes in relation to other media. During a review of children's book history I mentioned a book by Jan Karafiát called "The Beetles" as a phenomenon. In the empirical part I describe some activities that support a return of a book reading. I based this research on the reader's interests. The bachelor's thesis also contains a proposal for more effective use of the book as medium during preschool ages.

Motto:

„Dětská četba dává tvar kadlubu, do něhož později přeléváme ze studní světových kultur živou vodu slovesnosti. Dětská četba nám nasadí ty nebo ony brýle a jimi pak čteme navždy - tak a jinak.“

František Hrubín

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je na základě historických souvislostí porovnat knihu jako médium pro děti předškolního věku s ohledem na to, jak se současná dětská literatura ve vztahu k ostatním mediálním nosičům určeným dětem předškolního věku projevuje.

Když se řekne kniha, respektive kniha pro děti, snad každému se vybaví konkrétní situace, kdy nám někdo četl pohádku, říkanky, prohlížel si s námi obrázky.

V předškolním věku se řeč kultivuje především rozhovorem, poslechem četby. Později, ve věku školním, i četbou vlastní. Vztah dítěte k četbě a ke knize se začíná formovat již hluboce v předčtenářském věku, již tam se o mnohém rozhoduje. Malé dítě si postupně osvojuje řeč jako nástroj myšlení, komunikace a většina rodičů potvrdí, že tak obvykle činí s radostí, s vložením aktivní energie do tohoto procesu, že osvojování řeči je pro ně spojeno s výrazně tvořivým a seberealizačním aspektem. Patrně v tomto čase by kniha čtená, prohlížená, vyprávěná někým blízkým, měla a mohla být médiem bez konkurence.

Knížky nejsou jen zdrojem znalostí, ale i výtvarného zážitku, mají svou vůni. I hmat se uplatní - kdo by si rád nesáhl na krásnou koženou nebo textilní vazbu. Přes všechny pesimistické předpovědi, přežila kvalitní kniha i různá období, kdy vycházely i nekvalitní knihy pro děti.

Stejně jako u hraček, i v dětské literatuře můžeme pozorovat velký posun. Děti mají mnoho různých knížek, ale často s nimi nedokáží zacházet, ani je používat, na rozdíl od jiných medií, jako je televize, počítač. Dá se ale předpokládat, že ti, kteří se naučili mít knížky rádi již v tomto věku, budou sice informace čerpat stále více z obrazovky internetu než ve studovnách knihoven, ale ke čtení pro radost a potěšení sáhnou opět po klasické knížce.

Ohlédnutí do historie knihy pro děti mě přivedlo i ke knize Jana Karafiáta - Broučci pro malé i veliké děti, která oslovila již šest generací a stále vychází. Stala se tak jakýmsi fenoménem.

Ve prospěch knihy a jejího znovuoobjevení a podporu čtenářství v České republice vznikly mnohé projekty, některé z nich ve své práci připomínám.

V praktické části této práce bych se chtěla dotknout otázky, jestli je kniha hlavním médiem u dětí předškolního věku a navrhnout některá řešení praktických aplikací za účelem efektivnějšího využívání knihy jako média v předškolním věku.

OBSAH

ÚVOD	7
-------------------	----------

A. TEORETICKÁ ČÁST

1. Předškolní dítě a jeho vztah ke knize	9
1.1 Prvotní potřeba umění	9
1.2 Úloha dospělého prostředníka	10
1.3 Předčtenářské období	10
1.4 Specifičnost literatury pro děti	11
1.4.1 Dětský adresát rozhoduje	11
1.4.2 Členění literatury pro děti	11
1.5 Základní žánry literatury pro děti	12
1.6 Základní typy knih pro předškolní věk	17
2. Kniha jako médium	18
2.1 Historie knihy pro děti	19
2.2 Fenomén knihy Jana Karafiáta: Broučci	20
2.3 Audiovizuální média	23

B. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Čtenářský zájem	27
3.1 Současná podpora, propagace knihy	29
3.2 Výzkumné šetření	32
3.3 Nabídka využívání knihy jako média pro děti předškolního věku	42

ZÁVĚR	44
--------------------	-----------

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY	45
---	-----------

SEZNAM PŘÍLOH	46
----------------------------	-----------

PŘÍLOHY

A. TEORETICKÁ ČÁST

1. Předškolní dítě a jeho vztah ke knize

Kniha v rukou dítěte figuruje v útlém věku jako jedna z hraček. Vztah ke specifice knihy, tj. k potřebě jejího slova a obrázku se vytváří postupně. Úloha dospělého prostředníka nespočívá jen v tom, aby dítě pochopilo obsah díla, ale při společných chvílích s knihou jde souběžně i o velké emocionální, citové hodnoty. „V prvních letech života se s dalekosáhlými důsledky pro další věkové období a často celý život rozhoduje o tom, bude-li dítě s to přijímat lásku druhých osob a milovat druhé osoby. Bude-li cítit potřebu vrůstat do mezilidských vztahů nebo spíše se jim vyhýbat. Bude-li se lidí spíše bát nebo bude-li po nich toužit.“¹ Chvilky s dobrou knihou tu mohou sehrát velmi kladnou roli.

Velkou chybou by bylo redukovat obsah pojmu „vztah ke knize“ na šetrné zacházení s knihou, na dovednost obracení listů, na orientaci v jejím obsahu. Předškolní dítě ovšem není čtenářem v pravém slova smyslu, neboť slovu z knihy naslouchá, prohlíží si obrázky, ukazuje, pojmenovává, rozmlouvá. Kultivace vztahu malého dítěte ke knize spočívá, kromě zmíněných dovedností i v sílící vnitřní touze dítěte po obsahu knih. Dítě potřebuje umění jako součást zmocňování se okolního světa, jako odpovědi i nastolení mnoha otázek, jako vývojový stimul. Literatura má na rozdíl od ostatních druhů umění výsadní postavení v tom, že ovlivňuje svou slovesnou bází právě rozvoj řeči a myšlení, představivosti.

1.1 Prvotní potřeba umění

Určující pro vztah malého dítěte ke knize je ona prvotní potřeba umění a sounáležitosti s ním, potřeba, o níž jednoduše a přitom zasvěceně mj. promlouvá Josef Čapek v eseji Co má člověk z umění: *Umění hned od počátku zrodilo se s člověkem. Zrodilo se hned už z jeho nejprvnějších konfrontací s životem, už z těch nejranějších lidských setkání i utkání se s hmotnými i duševními rozlohami všeho bytí.*“²

^{1,2} GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s.15-16

A právě tak jako „*umění cele náleží člověku*“, tak dítě od narození potřebuje umění a odmalička se snaží je i samo produkovat. Neví, pochopitelně, nic o estetickém vnímání, ale pohladí barevnou předsádku knihy, zálibně opakuje verše, kreslí po zdi, skládá korálkové mozaiky, nehybně sedí před obrazovkou, tančí, zpívá své litanie mrakům, panenkám atp. Umění tu z někoho vyvěrá a pro někoho žije, zde je to šťastné období, kdy není cítěno jako přepych, ani jako povinná záležitost.

1.2 Úloha dospělého prostředníka

Nad všechny činitele, které mohou příznivě ovlivnit vztah ke knize, je pak dospělý prostředník. „*Jde o to, aby dítě bylo uváděno ve vztah ke kultuře a k vědění v těsném partnerství s dospělými. Předpokladem realizace takových činností, které dítě rozvíjejí, je, že dítě v těsném partnerství s dospělými se zaměstnává ve svých hrách úkoly, na jejichž řešení nestačí vždy samo, ale které zvládne, když je někdo s důvěrou a sympatií sleduje, když napomůže tou minimální, ale přece jen již postačující dávkou pomoci, aniž tím dítěti bere pocit, že ono samo věc zvládlo, že ono samo na to přišlo, že ono samo to pochopilo.*“³

1.3 Předčtenářské období

Dítě v období předškolního věku nemá ovšem ve vztahu ke knize jednotné a neměnné nároky, neboť ty vyplývají z jeho měnících se fyzických a duševních dispozic. Na základě těchto faktů si je třeba uvědomit, že předškolní věk má jako předčtenářské období zhruba tři fáze. První - mezi druhým a třetím rokem dítěte, druhá - počítá s tří až pětiletým dítětem, třetí pak s dítětem pěti až šesti, či sedmiletým.

„*Chceme-li hovořit o počátcích dětského čtenářství, musíme jít až k počátku těchto počátků, k té fázi života dítěte, kdy budoucí čtenář ještě nečte a s uměleckou slovesností se setkává postupně jinak, naslouchá jí nebo vnímá ve vizuálně akustickém spojení, např. v televizi, či v prohlížení knížky souběžně s tím, jak mu někdo vypravuje pohádkový příběh apod. Ani to však nestačí - musíme jít ještě dále zpět, k prvému slovu, jež dítě slyší od dospělého k prvním vjemům a senzomotorickým činnostem v kojeneckém období. Poznatky o podnětové aktivaci dítěte totiž ukazují, že vždy jsou důležité ony*

³GEBHARTOVÁ,V.*Literatura pro děti.*Praha:Státní pedagogické nakladatel.,1989,s.16

„první dojmy“, o nichž hovořil již Komenský, elementární zážitky, vznikající mnohdy spontánně a nepřipraveně, zasahující jak rodící se sféru zkušeností dítěte, tak jeho sféru emoční, vzbuzující ohlasy sympatie či antipatie, které působí predispozičně pro zážitky další“⁴

Mnohé výzkumy jdou ještě dál a poukazují na možné estetické ovlivňování dítěte již v období před narozením (zejména zpěvem písní). Jisté však je, že rozhodující „první dojmy“ vyjdou z rodiny a v dalším vývoji bude opět velmi záležet na rodinné výchově, nakolik bude s kolektivní výchovou v mateřské škole spolupracovat a vhodně ji doplňovat a umocňovat.

1.4 Specifičnost literatury pro děti

1.4.1 Dětský adresát rozhoduje

Zvláštnost literatury pro děti a svéráznost ve srovnání s literaturou pro dospělé vyplývá především ze zvláštnosti jejího adresáta, což znamená, že se záměrně přizpůsobuje estetickým nárokům a psychickým možnostem dítěte. V žádném případě však neznamena snížení kritérií na uměleckou hodnotu ani požadavek naivitu či větší dávku primitivnosti a zjednodušení. Oproti zastaralému názoru, že kdo neuspěje ve „velké“ literatuře, může se uplatnit v odvětví pro děti, již delší dobu nyní ale platí „Dětem to nejlepší“, nebo jinými slovy - velká díla pro malé děti.

Specifičnost literatury pro děti se týká jak obsahu, tak formy literárního díla. A je tedy pochopitelné, že nárok na specifické prostředky vyjádření je tím větší, čím je dítě jako adresát uměleckého díla menší.

1.4.2 Členění literatury pro děti

Literaturu pro děti můžeme členit na základě různých hledisek. Nejběžnějším, a také pedagogické praxi nejbližším, je rozdělení podle vývojových stupňů - ČLENĚNÍ ONTOGENETICKÉ. Podle tohoto hlediska se literatura dělí na základě vhodnosti pro ten který věk: na literaturu pro předškolní věk (do 6 let)

literaturu pro mladší školní věk (6-11 let)

literaturu pro starší školní věk (11-15 let)

⁴ CHALOUPKA, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: ČSS - Puls, 1982, s.17

I toto členění má pochopitelně svá omezení. Některou knihu lze podle věkového hlediska skutečně těžko zařadit. Navíc, jak známe z psychologie hranice mezi vývojovými stupni nejsou ostré a u mnohých mají velké subjektivní výkyvy. Toto členění je třeba brát s rozvahou a citem pro literaturu i děti.

ČLENĚNÍ PODLE LITERÁRNÍCH DRUHŮ A ŽÁNŘŮ - toto členění respektuje stávající literárně teoretické názory, ovšem s přihlédnutím ke zmíněné specifičnosti literatury pro děti. S klasickým členěním literatury dle literárních druhů na lyriku, epiku, drama se setkáváme spíše v literárně teoretických pojednáních. V pedagogické praxi převládlo dělení umělecké literatury na poezii, prózu a drama. Z obecných žánrů, které se nejvíce uplatňují v poezii pro děti, jmenujme říkadlo a píseň, v próze pohádku a povídku a v dramatu loutkovou hru a scénář pro animovaný film.

1.5 Základní žánry literatury pro děti

Literární žánr, kterým se dítě vlastně učí mluvit, je říkadlo. „*Sotva se dítě naučí několika slovům, hraje si s nimi, zkouší je, pokouší je, něžně je drtí a zase skládá dohromady - zkrátka, slovo je pro ně cosi nového, hračka, která se mění v nástroj, v klíč, jímž všechno otevřeš.*“ (F. Hrubín).⁵

Lidová říkadla

Říkadlo se říká, nechťejme tedy od něj záplavu obrazných rčení, ale naopak, úsporný a jednoduchý verš, často bez logického smyslu a s hojnými citoslovci nebo novotvary (neologismy). Sugescie říkadla je v jeho rytmu, v jeho skandovatelnosti. „*Vdětském říkadle není rytmus příkrasou, nýbrž samotnou podstatou věci.*“ (K. Čapek)⁶

Říkadlo je žánr prověřený tradicí ústní lidové slovesnosti, tvoří základ dětského folklóru (viz. Ukázky zápisů K.J.Erbena a F.Bartoše), ovšem zdaleka nepatří jen minulosti. Básníci píšící pro děti velice brzy rozpoznali jeho nosnost a účinnost, takže o tomto žánru lze říci, nebyl a je základním žánrem poezie pro děti.

Lidová i umělá říkadla mají ovšem mnoho podob, žánrových variací a podžánrů. Jsou to například elementární říkadla ke hře dospělého s batoletem (Vařila myšička kašičku, Paci, paci, pacičky- Hrubín: Hlava), doprovodná říkadla k pohybovým hrám dětí (Šiju boty do roboty, ale i říkadla jako vsuvky v choreograficky složitějších hrách - Na zlatou bránu, Na hastrmana - Hrubín: Ručičky, tleskejte, Lukešová: Říkadlo

^{5,6}GEBHARTOVÁ,V. *Literatura pro děti*.Praha: Státní pedagog. nakladatelství,1989, s.19

ke skákání, pokřikování, někdy označované jako posměšky nebo škádlivky (obvykle na vlastní jména, ale i na záporné vlastnosti), říkadla pro zlepšení dětské výslovnosti nebo výřečnosti nazývaná oblamovačky, říkadla, která tříbí důvtip - hádanky. Velice početnou skupinu tvoří říkadla přede hrou, která nazýváme rozpočítadla. Erben je nazývá počítadla, Bartoš rozpočítadla (Jeden, dva, tři, Stojí vrba u potoka). Součástí dětské hry jsou obvykle i říkadla (Otloukej se písťaličko - Kriebel: Koulej se, sluníčko, kutálej).

Lidová říkadla jsou pro malé dítě jedním z prvních krůčků do světa literatury. Jejich předčítání a přednes můžeme spojovat s pohybovou činností podle obsahu i rytmu, děti mohou vytleskávat rytmus říkadel a také určovat rýmující se slova, protože v říkadlech bývá rým výrazný a úplný. Jednou z mnoha předností říkadel je, že se mohou číst a říkat kdykoliv a kdekoliv a vždy upoutají. Většinu říkadel se děti snadno naučí zpaměti. Při čtení humorných říkadel postupně přivedeme děti k pochopení, že vtip se zakládá na rozporu zobrazené skutečnosti s objektivní skutečností - žába nemá rohy, klobouček, že nemůže být z pavučiny. Posun reality až k postavení na hlavu učí děti myslet - ovšem s podmínkou, že bezpečně znají skutečnost.

Na veselých folklórních textech v dialogu se mohou děti učit zábavně a hravě intonovat otázku a odpověď. Při přednášení ve dvojicích je to dobrá příprava pro citlivou recitaci básní i výraznou dramatizaci pohádek.

Verše básníků

Některé básně napsané spisovatelem jsou mnohem křehčí než lidová říkadla, a proto s nimi zacházíme citlivěji, vytváříme vhodnou atmosféru pro jejich vnímání, např. prohlížením obrázků k tématu nebo poslechem hudby. Vycházíme také ze zážitků dětí i vlastních, můžeme spojit poslech s pozorováním skutečnosti nebo náladou chvíle, Děti by měly vycítit, že, ten, kdo mu verše čte nebo cituje, má básně rád. Stejně jako dospělý prožívá i dítě báseň, hudbu nebo obraz po svém.

Verše básníků se často také staly a stávají inspirací k jejich hudební podobě. A tak i já jsem poznala verše Františka Hrubína nejen ve veršované podobě, ale i zhudebněné. Měla jsem to štěstí i čest, že je zhudebnil můj oblíbený pan profesor Václav Ptáček, který mne dovedl ve hře na klavír až k maturitě na Střední pedagogické škole v Novém Jičíně. Sbírka písní, ve které najdete právě verše Františka Hrubína, se jmenuje Sluníčko zpívá a ani po čtyřiceti letech od vzniku neztratila nic na své poetičnosti, mezi dětmi je

oblíbená již třetí generaci. A stejně jako miloval Hrubínovy verše můj pan profesor, i další generace v nich nachází radost.

Veselé a vtipné verše jsou pro malé děti velmi potřebné, protože navozují dobrou pohodu, podněcují také dětské myšlení. Smích dětí při předčítání vyjadřuje jasně, že text pochopily, že rozumějí rozporu mezi realitou a textem, za předpokladu, že komická nadsázka a nonsens (nesmysl) nepřesahují jejich intelektuální úroveň. Každé dítě ví, že na jabloni nerostou hrušky, že žába nelétá. Je to také velmi zábavné procvičování získaných vědomostí a znalostí.

Děti mají rády také pohádky ve verších, rády je nejenom poslouchají, ale také velmi rády dramatizují. Líbí se jim proto, že v nich básník mnohdy mění ukončení původních pohádek a děti rády srovnávají a vyhledávají rozdíly.

Pohádka

Pohádka je žánrem, bez kterého si nelze představit literaturu pro děti. Je to žánr prověřený staletími, který má své domovské právo v lidové slovesnosti. Na rozdíl od říkadla, svázaného s mateřským jazykem, je však lidová pohádka ve své podstatě světooběžnicí. Řada jednajících postav, motivů a dějových zápletek se vyskytuje s obměnami v různých národních pohádkách.

S autentickou lidovou pohádkou se naše dnešní děti prakticky nesetkávají, jako lidové pohádky označujeme vlastně literární pohádky, které vznikaly na základě odposlouchaných nebo folkloristicky zapsaných látek (K.J.Erben, B. Němcová, Bartoš, V. Říha, Syrovátka, Jech). Tyto pohádky zůstávají věrné lidovým motivům a národnímu koloritu.

Ovšem tak jako říkadlo nebylo zdaleka jen žánrem dětského folklóru a zejména v pranostikách a sezónních říkadlech zrcadlilo zvyky a myšlení našich předků, tak ani pohádka nebyla určena výlučně dětem. Ba naopak, většinu pohádek si vyprávěli dospělí. Pohádka vlastně nahrazovala literaturu, předávala ústním způsobem dějové, napínavé a často i strašidelné látky. Dětem byly určeny kratší pohádky, např. humorky (Byl jeden král, měl na peci vál) nebo alegorické pohádky o zvířátkách, většinou s výchovným posláním (O neposlušných kůzlátkách).

„Chceme-li postihnout strukturní žánrové změny, jimiž pohádka prošla, než se rozvětvila do skoro nepřehledného množství tvarů, které se někdy zahrnují pod společný název - moderní pohádka, musíme začít u tradiční lidové pohádky. Ve folkloristice se

ustálilo s menšími nebo většími výhradami dělení lidové pohádky na zvířecí, kouzelnou a novelistickou, jejíž odnoží je pohádka anekdotická neboli žertovná.“ (M. Genčiová)⁷

Z uvedených typů pohádek je pro předškolní dítě nejvhodnější pohádka zvířecí, kde jsou jednajícími hrdiny zvířata. Podobně jako ve zvířecím eposu a bajce, tu zvířata jednají jako lidé - tedy děj se rozvíjí na základě alegorickém (alegorie - jinotaj). Zvířata pak mají většinou ustálené charakteristiky, vyústění děje je mravoučné.

Princip bajky se osvědčil i v tzv. pohádkách pěstounských, tj. ve zvířecích pohádkách speciálně zaměřených na výchovné ponaučení. Většinou se v nich objevuje i dítě jako nositel děje. V chování dítěte má malý posluchač nastavené zrcadlo kladného či záporného příkladu (O Smolíčkovi, O Budulínkovi, O Červené Karkulce...).

V okruhu těchto pohádek jsou i pohádky kumulativní, někdy se pro ně používá termín „řetězové“. Jsou to známé pohádky (O veliké řepě, O kohoutkovi a slepičce...).

V jednoduchém ději se v nich postupně přidávají nové situace nebo postavy, a to vždy tak, že všechny předchozí se opakují a shrnují. Tyto pohádky cvičí i paměť a jazykové vyjadřování dítěte, můžeme je tedy právem označit i jako pohádky didaktické. František Bartoš o nich říká: *„Když pak dítě dospívalo, matka mu vykládala lehýnké dětské pohádečky. Pohádek těchto zachoval se nám toliko skrovničkový počet. Příliš mnoho jich asi vůbec nebylo, neboť na jejich místo nastoupily brzo pohádky obecné. Přece se však zdá, že se jich toliko menší díl zachránil, snad proto, že se zdály příliš malichernými jednak vykladačům, aby je dospělým lidem vykládali, jednak sběratelům, aby takové dětské plotky zaznamenávali. A přece nelze nic líbeznějšího, nic chápavosti dětské přiměřenějšího pomyslet nad tyto prostinké pohádečky:“⁸*

Kouzelné pohádky mají složitější syžet i obsah, a i typem fantastična přesahují často možnosti dětí předčtenářského věku. Přesto jejich značná část patří mezi literaturu zejména předškolních dětí. Jsou to zejména pohádky z klasického fondu naší pohádky, i když předávané již současnou češtinou.

Novelistická pohádka, jak už napovídá její název, je blíž povídky, a to v námětech i zpracování. Do dětské četby se dostává její žertovná poloha, vysmívající se většinou lidské hlouposti a nadutosti (pohádky o Kocourkově, o hloupém Honzovi). Karel Čapek píše: *„Chytrák vládoucí vtipem a verbálně logickou pohotovostí je neméně oblíbeným*

^{7,8} GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 21-22

a obecným hrdinou pohádek než bojovník stínající obry a draky. Čaromoc slova, které dovede všechno vysvětlit nebo rozetnout, které zřizuje slovní vztahy přes reálné rozpory, které dává převahu chytrým a zesměšňuje hloupé, i to byl dalekosáhlý a geniální objev, jenž kdysi - ve všech jazycích světa - zajiskřil v proudu družného povídání.“⁹

Autorská pohádka nabyla za víc jak sto sedmdesát let své evropské existence téměř nepřehledné rozmanitosti tvarů. Navazuje v podstatě na všechny typy lidové pohádky a je psána prózou i veršem. Zachovává si smyšlenku, nadále ignoruje přesné situování děje a času, ovšem v rozvíjení děje, výběru postav, v motivaci jejich jednání i v charakteristikách se odklání výrazně od lidového vzoru a přejímá postupy jiných epických prozaických žánrů, např. črty, povídky i románu. Pohádka se totiž téměř cele odstěhovala z oblasti ústního podání do sféry čtenářské (ať už dítě čte samo, nebo se mu předčítá), snaží se tedy respektovat zákony tištěného slova. Jsou ovšem autoři, kteří myslí na ozvučený text při předčítání (např. dříve K. Čapek, J. Čapek, později O. Hejná, V. Čtvrtek, F. Nepil), což nám potvrdí skladba jejich věty. Ovšem ani tato snaha nemá sílu vrátit pohádce dávná práva. Karel Čapek uvádí: *„Skutečná pohádka, pohádka ve své pravé funkci je povídání v kruhu posluchačů. Rodí se z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat. Vynález písma a knihtisku nás odcizil této původní a prastaré rozkoši. Už nesedíme v kruhu, abychom viseli na rtech expertního povídače, čteme své noviny nebo svou knížku, což nás zbavuje pralidského puzení sesednout a nechat se ukolébat mluveným slovem. Proto skutečná pohádka žije jenom tam, kde ještě nepřevládlo cárství písma.“¹⁰*

Povídka

Dalším literárním žánrem, který se nejvíce uplatňuje v literatuře pro nejmenší, je povídka. Malým vnímatelům vyhovuje jednoduché a přímočaré rozvíjení děje, jeho krátký časový úsek a ukončenost. Malý počet jednajících postav a jejich eticky jednoznačná charakteristika přispívají k lepší orientaci v textu. Ovšem realistický prozaický text pro nejmenší je velmi náročný literární útvar, verše mají právě pro svůj rytmus mnohem větší naději na přijetí u dětí. V povídkách pro děti proto také nacházíme snahu o rytimizaci prózy, o náznak rýmů. Tematika povídek pro nejmenší

^{9, 10} GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 22 - 23

děti vychází z rodinného okruhu, rozšiřuje se spolu s tím, jak se rozšiřuje obzor dítěte, jeho zájmy, zkušenosti. Kromě povídky ze života dětí je v oblibě také povídka o přírodě.

Text pod obrázky

Svébytnou záležitostí v oblasti literatury pro nejmenší děti je text k obrázkovým knihám. Nedá se vymezit jedním žánrem, uplatní se v něm verš i próza, pohádka i povídka. Určující je malebnost příběhu, v takovéto knize má obrázek dominovat, slovo doprovází a inspiruje, i vysvětluje. (Např. knihy Holčička a déšť, Jakub a babí léto, Bílá zima od autorské dvojice M. Lukešová aj. Kudláček).

Poznávací literatura

Také uměleckonaučná literatura získává postupně své místo v „četbě“ předškolních dětí. Vzhledem k psychologickým zvláštěnostem nejmenších se v ní osvědčuje převaha beletristických prvků, ale i sem pronikají žánry věcné literatury a encyklopedie.

1.6 Základní typy knih pro předškolní věk

Členění typologické, tedy takové, které si všímá typu knižní publikace, podílu textu a obrázků, proměn grafické úpravy, podílů papírových a jiných složek knihy, formátu:

- 1. Typ obrazový** - v tomto typu knihy stojí slovo v pozadí díla, obraz tu figuruje bez textu. Na první pohled je tato kniha výlučně výtvarnou záležitostí, ovšem nemůžeme pominout literární námět, který navozuje didaktický a estetický záměr a většinou i kompozici díla. Je tu na prohlížení, je podkladem k vyprávění, přináší poučení, zábavu, hračku. Patří sem jak klasické leporelo na kartonu, tak leporelo z plastických či textilních materiálů, také sady jednotlivých listů v přebalu, karty, kostky, panoramatické knížky.
- 2. Typ hravě didaktický** - představují knížky stimulativního charakteru. Sem patří omalovánky, vystřihovánky, skládačky, publikace s didaktickými hrami a úkoly, různé poznávací publikace. Tady již je text přítomen, a to od čistě instruktivní podoby až k beletrii. Obrázek je většinou ale v převaze, a to od návodné kresby až k umělecké ilustraci.
- 3. Obrazová kniha** - v tomto typu knih dominuje prostorově i v emocionálním působení výtvarná složka - obraz.. Termín obrazová kniha vznikl překladem

německého názvu Bilderbuch . V těchto publikacích žije slovo a obraz v umělecké symbióze, přičemž kromě viditelné podoby i zde je slovo inspirátorem základního námětu i kompozice.

4. **Ilustrovaná kniha** - text zpravidla převažuje, a to proporčně i významově, ilustrace doslova ilustruje literární příběh, sbírku veršů, věcnou literaturu. Je to kniha nejtradičtějšího typu, taky zde přicházejí ke slovu i nejtradičtější literární žánry - pohádka, povídka, básně.
5. **Neilustrovaný typ** - knihy na předčítání, kde najdeme text bez ilustrace , dává příležitost k rozvoji fantazie zejména těch dětí, které mají předpoklady silněji vnímat auditivní podněty.
6. **Sdružené tituly** - spolu s textem a ilustracemi figurují v těchto publikacích notové přílohy, metodické pokyny, je zde vložena audio nahrávka a jiné.
7. **Leporelo** - je osvědčený typ publikace pro nejmenší děti, protože je zpravidla z tužšího papíru a na rozkládání. Je-li obdélníkového formátu na šířku, může se rozložit do souvislého pruhu a dítě má před očima přečtený nebo odvyprávěný děj. Tento typ publikace je i knížkou hračkou. Název leporelo je ze španělštiny a má základ v latinském slově lepor, které znamenalo jemnost, kouzlo, lepost slohu. Leporelo tedy mělo okouzlovat, a činí to tak, je-li zdařilé dodnes.

2. Kniha jako médium

Nedávné poznatky dokládají, že vztah dítěte ke knize a k četbě se začíná formovat již hluboce v předčtenářském věku a již tam se o mnohém rozhoduje. Malé dítě si postupně osvojuje řeč jako nástroj myšlení a komunikace a jako rodič mohu potvrdit, že tak činí s radostí, s vložení vlastní energie do tohoto procesu. Osvojování řeči je pro ně spojeno s výrazně tvořivým a seberealizačním aspektem. A také je osvojování řeči, či může být a mělo by být, již u dítěte předškolního věku spojeno se sluchovou recepcí některých slovesných útvarů, např. říkadel, kratších veršovaných nebo prozaických útvarů. Toto dítě přijímá velmi spontánně. V této chvíli kniha v rukou blízkých čtenářů dítěti, je tím jediným médiem, kdy v podstatě tento herní a kreativní princip přístupu dítěte ke slovesnosti je prokázaně tím nejlepším, nejpřirozenějším a z hlediska ontogeneze dítěte nejlogičtější východiskem celoživotního čtenářství a jeho vztahu ke knize.

2.1 Historie knihy pro děti

Vývoj české literatury pro děti a mládež je jakoby symbolicky předznamenán dílem J.A. Komenského *Orbis pictus* (příloha I.) i tím, jak Komenský celkově chápal význam knihy v rozvoji dítěte, jakou důležitost přikládal četbě v působení na dítě. Již v *Informatoriu* školy mateřské upozorňoval Komenský na důležitost estetické, zejména hudební a slovesné výchovy již v útlém věku, který má podle něho rozhodující vliv na celý další vývoj člověka. Vyvrcholením těchto snah byl Komenského úmysl vytvořit přímo pro děti tohoto věkového stupně obrázkovou knížku, která měla být předstupněm školních učebnic a tehdy tedy vzniká jeho epochální *Orbis sensualium pictus*. Toto dílo bylo v 18. století po bibli nejvydávanější knihou civilizovaného světa: bylo přeloženo více než třistakrát do všech evropských jazyků, i několika asijských. „*Učili se z něho Heder, Leibniz i Petr Veliký, také Goethe, který označil Orbis pictus za jednu z nejmilejších knih svého dětství a chválil na něm především kompozici, zákonitou přirozenou souvislost a ucelenou jednotnost obrazu světa, který v něm Komenský malým dětem podával. Orbis pictus nepochybně značně překročil rámec učebnic, jak ji chápala tehdejší doba a jak je leckdy chápána dodnes, a blíží se tomu, co označujeme termínem obrázková kniha pro děti, kde text tvoří s ilustrací organickou jednotu.*“¹¹

Texty záměrně adresované dítěti nalezneme však již dříve, v době humanistické, například ve veršovaných bajkách či v útvarech, které měly dětem usnadnit memorování, v mravokárných textech, u nás např. u Tomáše Štítného. *Orbis pictus* bývá však kladen na počátek jako dílo zvlášť výrazné a nepochybně i proto, že Komenský formuloval význam knihy nejen pro vzdělávání dítěte, ale i pro jeho citový život, pro pocit radosti, dobra. Komenský vlastně jako první vyjádřil onu „*jednotu působení knihy v životě dítěte, kterou později dětská literatura všude ve světě i u nás často velmi obtížně hledala.*“¹²

Utváření dětské literatury u nás souvisí s počátkem obrození. Skutečným počátkem literatury pro děti byly verše, převážně se zdůrazněnou výchovnou a moralistní funkcí. Tato poezie nikterak nezakrývala, že chce být součástí vnějšího ovlivňování dítěte - didaktizující ráz veršů se nesnažil dítěti objevovat nové prožitky či nová poznání, ale

¹¹CHALOUPKA,O.*Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros,1985 s. 182

¹²CHALOUPKA,O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s.11

předpokládal spíše pasivní čtenářské přijetí. Ovšem souběžně působila na děti v první polovině devatenáctého století lidová slovesnost s celým svým bohatstvím písní, her, pohádek, pověstí. Pro děti zvláště z venkovského prostředí měla slovesnost velkou přednost - byla bezprostřední součástí jejich života, vstupovala do jejich skutečnosti zcela spontánně a děti ji také spontánně přijímaly.

Na samém začátku tak můžeme zaznamenat některé momenty, které se tak, či onak ve vývoji české literatury pro děti později vracely: „*U Komenského zcela principiální vědomí významu knihy v životě dítěte, u Kramerie počátky širokého sociálního působení dětské knihy, u první umělé poezie pro děti snahu o vnějškové využívání dětské literatury a v realitě folklórní slovesnosti spojení s životem dítěte.*“¹³

2.2 Fenomén knihy Jana Karafiáta: Broučci pro malé i velké děti

Při pátrání historií knih pro děti a to ty nejmenší, jsem objevila knihu, která vychází již více jak sto třicet let, potěšila a těší již několik generací, využila ji i jiná média, mnozí se o ní i přou, byla tu s námi i v dobách těžkých a ani doby minulé, ani současné ji nezměnily. Knihu napsal autor Jan Karafiát a nesla jméno: Broučci pro malé i velké děti, dnes již jen Broučci.

Když se před více než sto třiceti lety (1876) - po marném hledání nakladatele - rozhodl mladý kněz Jan Karafiát vydat vlastním nákladem a anonymně svou knihu Broučci pro malé i velké děti (příloha II.), jako skromný neilustrovaný svazek, nevzbudilo to takřka žádnou pozornost. Kniha zůstala nepovšimnuta. Vše se však rázem změnilo, když o sedmnáct let později (1893) novinář Gustav Jaroš uveřejnil v časopise Čas poněkud opožděnou recenzi, v níž označil tuto dosud neznámou knihu za snad nejkrásnější květ naší české literatury dětské a jejího autora nazval českým Andersenem. Jako mávnutím kouzelného proutku, Broučci se rozběhli do světa. Kniha se do dnešních dnů dočkala téměř sta vydání, byla přeložena do mnoha jazyků a na její výzdobě se podíleli četní významní ilustrátoři. Za všechny jmenujme alespoň Jiřího Trnku a Ondřeje Sekoru. Z anonymity vystoupil jejich autor až v r. 1912, kdy se jeho jméno objevilo v jednom z nespočetných vydání (příloha III.).

¹³ CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 11

Jan Karafiát, coby autor této jediné knihy pro děti, netušil, že právě tato kniha sehraje ve vývoji české literatury pro děti významnou a plodnou úlohu. „*Kniha Broučci stojí na počátku té beletristické linie, která se vymanila z převážně moralistního pojetí dětské četby, usilovala již o skutečně autentickou uměleckou tvorbu a byla schopna promlouvat přímo k reálnému životu dětí, byť to nejprve činila formou alegorie.*“¹⁴

Karafiát byl „*náš první básník dětského srdce. Jeho Broučkům patří nepomíjející zásluha o to, že šťastně a zdánlivě až nepochopitelně otevřelo u nás epochu opravdu umělecké literatury pro děti.*“¹⁵

To, co tu děti četly jim již tenkrát muselo připomínat život jejich vlastní rodiny. Pohádkové, alegorické obrysy vyprávění jsou zabýdleny pohádkovými bytostmi: světluškami, které jako by vystoupily z tajemného šera lidového bájesloví, Karafiátovy postavičky mají také svůj vlastní, jakoby lidský osud, často nevlídný. „*Realismus Broučků je poetický a laskavý a hluboce humánní, jeho něžnost není pokažena sentimentalitou. Nevšední je v Broučcích jejich jemný přírodní lyrismus, nasycený laskavou poetizací přírody a moudrým souladem s jejím odvěkým řádem.*“¹⁶

Přestože kniha je určena dětem, oblíbená je i u dospělých pro její humanismus v zobrazení lidských vztahů, výchovu dětí i životní moudrost. Poetičnost knihy inspirovala filmaře, výtvarníky, skladatele, tvůrce.

Film

Broučci posloužili jako předloha několika animovaných filmů:

Broučci (1967)

Režie: Libuše Koutná

Broučci (1995)

Režie: Vlasta Pospíšilová

Broučci - Dobrodružství na pasece (1997)

Režie: Vlasta Pospíšilová

Ilustrátoři

Česká vydání:

Vojtěch Preissig, 1903

^{14, 15, 16} CHALOUPEK, O. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 168-170

Jan Wenig, 1933

Ondřej Sekora, 1940

Marie Kvěchová, 1942, reprint Alfa Praha 2006, ISBN 80-86851-52-4

Jiří Trnka, 1968, Albatros Praha, poslední reprint 2004, ISBN 80-00-01373-8. Trnkovy ilustrace patří k nejznámějším, inspirovaly i tvůrce filmů. Autor za ně dostal v roce 1969 diplom Premio Grafico Fiera di Bologna, v roce 1970 hlavní cenu na Mezinárodní výstavě knih v Moskvě (příloha IV.)

Adolf Dudek, 1994, Sfinga Ostrava, ISBN 80-85491524

Zdeněk Hofman, 2006, Chrontodont Frymburk, ISBN 80-903683-0-1. Autor je entomolog a ilustrátor. Pokus o entomologicky přesnější ztvárnění Broučků

Vlasta Baránková, 2008, Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-903912-4-6. Uvnitř vloženo divadélko k vystřížení

Skladatelé a tvůrci

Václav Trojan napsal na motivy Karafiátových Broučků dětskou operu

Otmar Mácha v roce 1992 balet o dvou dějstvích

Karel Höger propůjčil hlas a načetl Broučky na zvukové nosiče (především gramofonové desky).

Broučci byly nastudovány i jako rozhlasová hra, divadelní představení

Kniha je oceňována pro básnický sloh a na svou dobu vzniku i pro novátorský přístup ke světu dítěte, počítá s psychologií dítěte. Autor zobrazil dětskému čtenáři i obtížné téma smrti, jako přirozené součásti života. Milena Šubrtová se ve své studii, zvláště pak v její části nazvané „Smrt v alegorické přírodní říši“, v kapitole „Smrt jako přirozená součást života“ zabývá dílem Broučci Jana Karafiáta a uvádí: „*Jan Karafiát přenesl obraz lidského života do života broučků. Ti se narodí, rostou, překonávají dětské nemoci, učí se jednání a chování od dospělých, založí novou rodinu, radují se , starají se a jednoho dne také jejich život končí... vykvetou v chudobky*“.¹⁷

¹⁷ ŠUBRTOVÁ, M. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*, Brno:Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity Brno 2007,ISBN 978-80-210-4413-5, s.32

Jan Karafiát přenesl obraz lidského života do života broučků se vším všudy, tedy i se smrtí, jako nedílnou součástí života. Dnešní doba staví do popředí užívání si života, krásu, úspěch - skoro se zdá, že smrt do života nepatří. Zvláště ne do života dětí. Pokud ano, je to smrt odcizená či vzdálená, postihující „nepřátele“ ve filmech, počítačových hrách, v televizních novinách, apod. Do literatury, a to i do literatury pro děti, patří ale i toto téma. A je potřeba si s dětmi nejen číst, ale především si o přečteném povídat, tedy i na toto téma.

Kniha Jana Karafiáta byla nominována i v rámci projektu České televize „Kniha mého srdce“ a mezi Top 100 knihami skončila na 31. místě, pokud bychom vzaly v úvahu z tohoto výsledku pouze knihy pro děti předškolní, pohybovala by se na třetím až čtvrtém místě. Pan Karafiát, autor této jediné knihy, kterou psal pro děti, by měl radost, potěšen by byl i z faktu, že se stále vydává a nachází si své „děti“, mnohdy nejen děti.

2.3 Audiovizuální média

„Dnes máme obrovský výběr duševní stravy, ať už na televizních kanálech nebo v kinech a v půjčovnách videokazet, na kompaktech, internetu, PC hrách nebo v knihách a časopisech. Ale čím svobodnější volbu člověk v tomto směru má, tím větší na něm leží odpovědnost za utváření jeho vlastního života a jeho duše. Jde o to, aby duše rostly do síly a krásy. Jak ji budeme živit?“¹⁸ Jak živit svou duši a duše svých dětí, je otázkou prastarou. Dokud nebyl počítač s internetem, byla televize, před ní byl film a rozhlas, ještě dříve časopisy a knihy - tedy média (ta, která poskytují zároveň zvuk i obraz, nazýváme *audiovizuální*). Dokud nebyly ani knihy, lidé si vyprávěli příběhy a zpívali písně. To všechno je tou duševní potravou, která může prospívat i škodit.

Dnešní doba se liší od dob minulých nebyvalou přitažlivostí a dostupností médií. A při výběru kniha - rozhlas - film, patrně vyhraje film. Barevný obraz se stereo zvukem je nejpritažlivější, protože nabízí více podnětů pro naše smysly a není to pro nás taková námaha jako čtení nebo soustředěné naslouchání. A jsou tu i další lákadla: počítačové videohry, i s virtuální realitou - z těchto technických „snů“ se mnohý nerad vrací do vlastní reality, ta je pro něj šedivá, a často se stane závislým na této novodobé droze. Ztrácí svůj vlastní svět. A to nehovořím o škodlivosti sledování nevhodných pořadů v televizi, na videu, kompaktech.

¹⁸ ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 9

Čím škodí: a) násilím na obrazovce

„Násilí na obrazovce především láká k napodobení. Ale i když to přímo nenapodobují oslabuje se jejich schopnost soucitu a probouzí se v nich nebezpečné zalíbení v krutosti, případně v destruktivitě, v ničení věcí. U jiných dětí může sledování násilných pořadů vést k bázlivosti, k přílišnému strachu z násilí, ke zbabělému chování, i to je nebezpečné.“¹⁹

b) nevhodným zobrazením sexuality

c) mnohé je kýčem

d) nebezpečím náhradního života

„Člověk má naplno žít svůj osobní příběh a příběh své rodiny. Před obrazovkou ztrácí sám sebe v tisících příběhů, které se mu zdají zajímavější, šťastnější - a nakonec i skutečnější než ten jeho vlastní.“²⁰

Psycholožka Helena Klímová zaznamenala tento rozhovor s malou Miluškou:

„Nešapej na toho Brouka!“ - „Proč ne?!“ - „Podívej se, rozbila jsi mu nožičky a křídla. Ted’ už nemůže ani lézt, ani létat. Ani jíst už nemůže a nemá už žádnou radost ze života.“ - „Už má jenom neradost?“ - „Už nemá nic. Už umřel.“ - „Brouci neumírají, přece. Umírají jenom lidi.“ - „Cože? A jak lidi umírají?“ - „Zastřelejí se.“ - „Jak jsi na to přišla?“ - „Viděla jsem to. Ve zprávách, přece.“

Milušce jsou tři roky. To, co vidí ve svém každodenním okolí, je pro ni normou, tím jediným možným světem.“²¹

e) zkresleným a ochuzeným obrazem světa

Před televizorem zakrňuje jedna z nejkrásnějších schopností, která ke svému rozvoji potřebuje ticho a klid: tvořivá představivost. A nemívá zde místo snění ani poezie.

Co s tím můžeme dělat:

a) cílevědomě vybírat vhodné pořady - rodiče menším dětem

b) vést děti k samostatné a rozumné volbě - starší děti

c) společně sledovat s dítětem pořady, hovořit o nich

d) udržovat v rozumných mezích množství audiovizuální mediální zábavy

Z této situace vyplývá, jak velkou zodpovědnost mají rodiče. Doporučení odborníků zní: *„Doporučujeme nejvýše **pět hodin týdně**. Deset hodin je při dobrém výběru*

¹⁹ ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 19

^{20,21} ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 22

„dávka“ pro dospělého snad ještě rozumná, **patnáct hodin je z hlediska duševního zdraví maximum**, které má smysl překročit jen v době nemoci nebo za jiných výjimečných okolností. Jestliže my sami (dospělí) vysedáváme večer co večer před obrazovkou, pak je už předem ztracena šance, že z dítěte vychováme správného televizního diváka. Příklady táhnou!“²²

U dětí budeme ještě opatrnější, zejména u dětí předškolního věku, které se teprve učí rozlišovat mezi iluzí a realitou. „Batolatům úplně stačí každodenní „večerníček“, dětem nad tři roky nějaká ta pohádka navíc a samozřejmě snímky z přírody. A k tomu ještě jedna rada : Nikdy (nebo jen naprosto výjimečně) nevolejte k televizi děti zabrané do hry!“²³

Snesitelným kompromisem je možnost umístit televizi někam, kde není tak na očích, a naučit se vybrat si předem, jen ty pořady, které nás opravdu zajímají a vést k tomu i děti. „Musíme mít ovšem stále na paměti základní pravidlo - **nejen vnímání, ale i akce**. Měli bychom tedy vybrané pořady sledovat s dětmi, průběžně vysvětlovat nejasnosti, případně poskytnout bezpečné zázemí v některém obzvlášť napínavém místě pohádky. Pak přichází na řadu „rozbory“ - jestli se nám to líbilo, proč, kdo byl hodný nebo zlý a proč...Tím se dítě zbaví nahromaděných emocí a může dojít na „akci“- můžeme si něco z pořadu nakreslit, najít v knížce.“²⁴ A tady nás autorka právě citovaného opět navrácí ke knize, ovšem také uvádí, že masmédií nejsou jen televize, video, ale i rozhlas. Tím, že nemá k dispozici obraz, musí přitáhnout zájem posluchačů jinak - obsahem pořadů a provedením. Také tady je nutno pomoci dětem i s výběrem stanice, vzhledem k velmi rozdílné úrovni pořadů. „Zatímco od televize budeme muset asi děti odtrhnout, k rozhlasu bychom je měli spíše strkat. Nejen pro nesporné kvality některých pořadů (takové nedělní pohádky, Rádio na polštář, četby na pokračování jsou k nezaplacení), ale i proto, že podporují také schopnost naslouchat a přemýšlet.“²⁵ Také se zmiňuje o počítačích, které patří k této civilizaci a i malé děti se s nimi učí zacházet podstatně snadněji než střední a starší generace. Souhlasím s názorem, že pokud u počítače dítě tráví občas krátkou dobu, je vše v pořádku. Pokud ale je tomu jinak, dochází k poškozování komunikační dovednosti dětí více než hodiny u televize. V extrémních

^{22,23} ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 42-43

^{24,25} KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem lidské řeči*. Praha: Portál, 1996, s. 76-77

případech i k závislosti, kterou můžeme vysledovat již u tak malých dětí, jako jsou děti předškolního věku.

Pro srovnání uvádím průzkum společnosti Člověk v tísni na téma: *Děti a informace*²⁶, ve kterém odpovídalo 1000 středoškoláků z celé ČR mimo jiné na otázku: „Čemu se ve volném čase věnuji?“. Respondenti mohli vybrat více odpovědí.

Velmi často se ve svém volném čase věnuji:

poslouchání hudby	70%
komunikaci s kamarády prostřednictvím mobilu či internetu	62%
surfuji na internetu	42%
jsme někde s kamarády	37%
sportuji	24%
sleduji televizi	17%
trávím čas s rodinou	17%
chodím do kroužku	16%
čtu časopisy	14%
hrají počítačové hry (včetně on-line her)	14%
chodím na výlety	14%
čtu knihu	13%
nakupuji v obchodních centrech	13%
připravuji se do školy	8%
chodím na koncerty	4%
chodím do kina	4%
chodím do divadla	2%

V navazujícím článku je dále mimo jiné uvedeno: „*Přílišné trávení volného času u internetu a televize je ale podle většiny učitelů špatným návykem. Nese s sebou totiž například problémy dětí s pochopením psaných textů a s **minimálním vztahem k četbě - tedy se čtenářskou gramotností.***“²⁷

Z uvedeného je patrné, že kniha je obohacujícím médiem, které by se nemělo ztratit, ale naopak je potřeba posílit jeho pozici.

^{26,27} KUBÁLKOVÁ, Pavla. Informace? Z internetu. *Lidové noviny*, 2009, roč. 22, č. 49, s. 5

B. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Čtenářský zájem

Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež byli osloveni a veřejně vyjádřili svůj názor na současný čtenářský zájem o knihu, na své počáteční setkání s knihou. Byla jim mimo jiné položena i otázka, jestli si myslí, že kniha jako médium má budoucnost. Některé zajímavé názory uvádím:

Ludvík Středa

**1928*

Po maturitě na gymnáziu vystudoval žurnalistiku. Kromě knih pro děti píše i divadelní hry pro dětská divadla, nejznámější z knih je kniha *Kosí bratři*, zpracovaná i jako *Večerníček*.

Pamatujete si, kterou knihu jste si přečetl sám?

Za vztah ke knížkám vděčím babičce a mamince. Od obchodního cestujícího, který rodinu pravidelně navštěvoval, kupovaly knížky a z nich mi četly. Marbulínka, Kulihráška, Broučky, pohádky, Hýtu a Batula, Malého lorda, Srdce, Babičku, Kytici...

Myslíte si, že kniha jako médium má budoucnost?

Jsem optimista. Věřím, že čtenářů bude pořád dost. I když určitě méně, než jich bylo před nástupem televize, počítačů, internetu.

Irena Gálová

** 1944*

Narodila se na Slovensku, kde vystudovala žurnalistiku. Od r. 1993 žije se svým manželem Fedorem Gálem v Praze. Mluví slovensky, píše převážně česky. Neznámější jsou knihy o Lískulce, které byly zpracovány jako *Večerníček*.

Pamatujete si, kterou knihu jste přečetla jako první sama?

*Knížku *Neposedný Bodřík*. O pejskovi, který připomínal hodnou psí mámu Lilu od sousedů, černobíle flekatou. Z těch dob mi zůstal pocit nesmírně uklidňující ukolébavky, když v noci štěkají psi.*

Četl vám někdo, když jste byla malá? A co?

Dědeček si se mnou zpíval legrační písničky. Rodiče měli málo času. Ale já jsem si našla pohádku kdekoliv na dvoře. Třeba tu o hřebíkové panence. Z dřevěné laťky stodolových vrat vyčuhoval ohnutý zrzavý hřebík. Byl to loket bytůstky, zakleté ve dřevě. Na jednom místečku rez nebyla, a když správně zasvítilo slunce, špička lokte se třpytila. Praskliny ve dřevě, to byly řádky s neviditelně napsaným zaříkadlem, podle něhož šlo panenku vysvobodit. Něco z toho jsem teď podsunula Agátce z připravované knihy Oslíček Bílé Ouško.

Myslíte si, že kniha jako médium má budoucnost?

Snad. Doufám. Člověk potřebuje svůj pohodový koutek se čtením, kterého se může dotknout. Přeskakuje stránky, anebo si nalistuje, co už četl, znovu se zakouká na ten obrázek a objevuje v něm něco, co předtím nepostřehl. Prostě číst, a prožívat čtení v klidu.

Alena Ježková

**1966*

Absolvovala filozofickou fakultu v Praze UK, obor čeština, pedagogika, oceněna několika cenami její kniha Praha babka měst.

Pamatujete si, kterou knihu jste si přečetla jako první sama?

Ano, byl to Mikeš od Josefa Lady.

Četl vám někdo, když jste byla malá?

Odjakživa mi četl tatínek, který byl profesí kritik a teoretik dětské literatury, takže výběr knih byl úměrně mému věku skvělý: od kompletního Josefa Lady přes kompletního Václava Čtvrťka až po Bohumila Říhu. Tatínek dětským knížkám nejen rozuměl, ale uměl je i báječně předčítat.

Myslíte si, že kniha jako médium má budoucnost?

Kniha budoucnost má, stejně jako čtenář.

Petra Braunová

**1967*

Vystudovala střední ekonomickou školu, pracovala v redakcích, psala povídky pro různé časopisy. Knížky pro děti píše po večerech. Ocenění získala za knihu Česká služka aneb Byla jsem au pair.

Pamatujete si, kterou knihu jste si přečetla jako první sama?

Jarmilka a Kolvanýsek

Četl vám někdo, když jste byla malá? A co?

Starší sestra Hanka - Neználka.

Myslíte si, že kniha jako médium má budoucnost?

Budoucnost kniha má, ale musíme jí hodně pomáhat.²⁸

Pokud bych navázala na poslední odpověď - kniha budoucnost má, ale musíme jí hodně pomáhat, myslím, že nejvíce právě četbou - sobě, pro sebe, někomu blízkému, někomu, kdo to potřebuje, někomu, kdo právě sám číst nemůže, někomu kdo číst ještě neumí... A čtíme - pro radost, pro potěšení, pro pobavení, pro poučení, pro zajímavost, pro kouzlo ukryté v každé knize...

3.1 Současná podpora, propagace knihy

„Bez ohledu na to, kolik máš práce, ta nejdůležitější věc, kterou můžeš učinit pro budoucnost svého dítěte, je kromě projevů lásky a objetí, také každodenní hlasité předčítání a radikální omezení televize.“ Jim Trelease, The Read-A loud Handbook (Učebnice předčítání)²⁹

Rodičovské předčítání je jedním z pilířů emočního, morálního a myšlenkového vývoje dítěte. Malá časová investice může pro dítě znamenat veliký přínos. Některé účinky se projeví ihned, některé ve svém důsledku až za několik let, některé ještě později, ale všechny budou veskrze pozitivní. Na podporu a ve prospěch knihy vznikl projekt:

Celé Česko čte dětem

Informace o projektu:

- Projekt *Celé Česko čte dětem* vznikl v roce 2006 především zásluhou Mgr. Evy Katrušákové
 - Získal záštitu Ministerstva kultury ČR a Dětského fondu OSN - UNICEF
- Projekt vznikl proto, aby si společnost uvědomila, jak obrovský význam má

²⁸ www.npkk.cz/npkk/spisovatele/

²⁹ Rodičům. *Celé Česko čte dětem* [online]. 20.2.2010, 2, [cit. 2010-02-27]. Dostupný z [www <http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/>](http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/).

hlasité předčítání pro děti a pro jejich rozvoj jazykový a čtenářský

- Autoři kampaně apelují na rodiče, aby svým dětem věnovali více času při četbě knih. „*Čtěme dětem 20 minut denně.*“
- Tvůrci projektu na svých internetových stránkách (www.celeceskoctedetem.cz) uvádí doporučující rady pro výběr vhodných knih na hlasité předčítání
- Projekt je i přes svůj „mladý věk“ úspěšnou akcí - kampaně se zúčastňují města, obce, knihovny, školy i mateřské školy, umělci i známé osobnosti
- V rámci projektu vznikají další programy: „*Klub školek, které čtou*“
„*Klub škol, které čtou*“

Mezi další akce ve prospěch knihy určitě patří:

Kniha mého srdce

Informace o pořadu:

- Pořad *Kniha mého srdce* je inspirovaný pořadem BBC s názvem The Big Read, uvedeným v roce 2003. Víc než o typický televizní pořad se jedná o celonárodní anketu s jasným smyslem - podnítit národ ke čtení, ale také k diskuzi o knihách a najít nejoblíbenější knihu
- V anketě se nejedná o soupeření mezi velkými literáty, ale mezi čtenáři, tedy mezi všemi těmi, kteří mají chuť zvolit si svou oblíbenou knihu
- S tímto projektem souvisí doprovodné akce a programy ve prospěch knihy

Dne 17.října 2009 vyvrcholila tato celonárodní anketa přímým televizním přenosem. Vítězkou ankety se stala kniha Zdeňka Sirotky: Saturnin. V TOP 100 bychom našli takřka čtvrtinu titulů literatury pro děti a mládež, z toho pak 10 titulů vhodných k četbě dětem předškolního věku, což mne velmi potěšilo

- Aktivně se zapojily knihovny, kulturní veřejnost - spisovatelé, umělci, média³⁰

Rosteme s knihou

Informace o projektu:

- Občanské sdružení SČKN a společnost Svět knihy zahájily na veletrhu Svět knihy 2005 propagační kampaň na podporu čtení knih v České republice
- V obsahové náplni projektu najdeme mimo jiné:

³⁰ Rodičům. *Celé Česko čte dětem* [online]. 20.2.2010, 2, [cit. 2010-02-27]. Dostupný z [www <http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/>](http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/).

- o mediální pořady a spoty zaměřené na literaturu pro děti a mládež
- o zábavné naučné pořady
- o součinnost se školkami, školami, rodinami, dětskými psychology
- o metodické semináře pro učitele, rodiče a odbornou veřejnost
- o společný internetový portál s interaktivním rozhraním
- o *ROSTĚA* - web pro dospělé
- o *ROSTÍK* - web pro děti

- V rámci tohoto projektu v roce 2009 zahájena kampaň:

Kniha - Závislost na celý život

Informace o kampani:

- Pilotním projektem kampaně je spot umístěný na internetu³¹

Nakladatelství literatury pro děti a mládež:

Našli bychom mnohá, vybrala jsem to největší a nejstarší domácí nakladatelství dětské literatury s šedesátiletou tradicí:

Albatros

„Není to nakladatelství jako každé jiné. Má v sobě určité poselství, které zanechává mladé generaci.“ Ondřej Neff³²

- *Albatros* vydal za svou šedesátiletou historii 350 milionů knih.
- Nejvydávanějším autorem je Josef Lada se 14 miliony výtisky
- Nejvydávanější knihou Čapkovo Povídání o pejskovi a kočičce
- Navrací se k tradici vyhlašování literární soutěže o nejlepší původní českou prózu
- Uděluje v devíti kategoriích ceny tvůrcům knih pro děti a mládež

³¹ [Www.sckn.cz/index.php?p=cteni](http://www.sckn.cz/index.php?p=cteni) [online]. 2010 [cit. 2010-02-28]. Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Dostupné z WWW: <[sckn.cz/index.php?p=cteni](http://www.sckn.cz/index.php?p=cteni)>.

³² [Www.sckn.cz/index.php?p=cteni](http://www.sckn.cz/index.php?p=cteni) [online]. 2010 [cit. 2010-02-28]. Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Dostupné z WWW: <[sckn.cz/index.php?p=cteni](http://www.sckn.cz/index.php?p=cteni)>. Dostupné z WWW: <ct.24.cz/kultura/53367-albatros-slavil-a-ocenoval/printversion/>.

Svět knihy Praha 2010

16. Mezinárodní knižní veletrh a literární festival Svět knihy Praha

Hlavním tématem letošního ročníku, který proběhne v květnu je:

Rosteme s knihou - literatura pro děti a mládež

Maurois André řekl: „Četba je ustavičný dialog, při kterém nás kniha oslovuje a naše duše odpovídá.“

3.2 Výzkumné šetření

Provedla jsem výzkumné šetření v oblasti čtenářského zájmu, prvotního setkání se s knihou, jeho pozitivním ovlivněním ve srovnání s jinými médii. Zvolila jsem si metodu dotazníku (viz příloha V a VI), kterou jsem oslovila 120 dotazovaných. Z tohoto počtu jsem od respondentů obdržela 110 zodpovězených dotazníků. Respondenty jsem kategorizovala dle uvedené profese na 4 kategorie: **žák, student, pedagogický pracovník, jiné profese**. Záměrně jsem oslovila největší počet dotazovaných s profesí pedagogickou, neboť se domnívám, že pedagogové by mohli mít pozitivní vliv na rozvoj budoucího čtenářství u dětí. Navíc v této kategorii je mezi oslovenými největší počet právě pedagogických pracovníků (45), kteří pracují s dětmi, hlavně s dětmi předškolního věku v mateřských školách (43 učitelek ze 38 mateřských škol z celé ČR), ve speciální mateřské škole (1učitel), na základní škole (1 pedagog).

Dotazník obsahuje 15 otázek, na které respondenti měli nabízené možnosti odpovědí, pouze u poslední - patnácté mohli vyjádřit verbálně svůj osobní názor širěji.

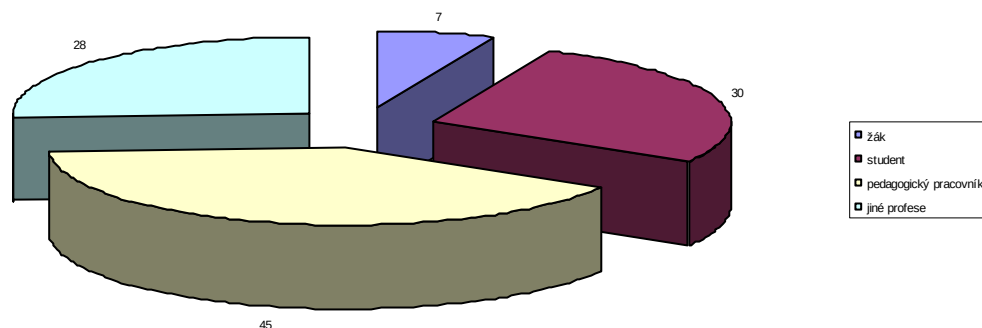
Dotazník jsem zpracovala kvantitativně v grafech.

Hlavním záměrem tohoto výzkumného šetření bylo zjistit, nakolik, byť u tak malého vzorku respondentů, byla či nebyla kniha médiem jejich předškolního věku. Jestli je či není možnost toto ovlivnit.

³² [Www.sckn.cz/index.php?p=cteni](http://www.sckn.cz/index.php?p=cteni) [online]. 2010 [cit. 2010-02-28]. Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Dostupné z WWW: <sckn.cz/index.php?p=cteni>.

Dostupné z WWW: <ct.24.cz/kultura/53367-albatros-slavil-a-ocenoval/printversion/>.

Počty respondentů dle profesí = 4 kategorie

Graf 1

Počtem nejmenší zastoupení měla kategorie - žák - 7.

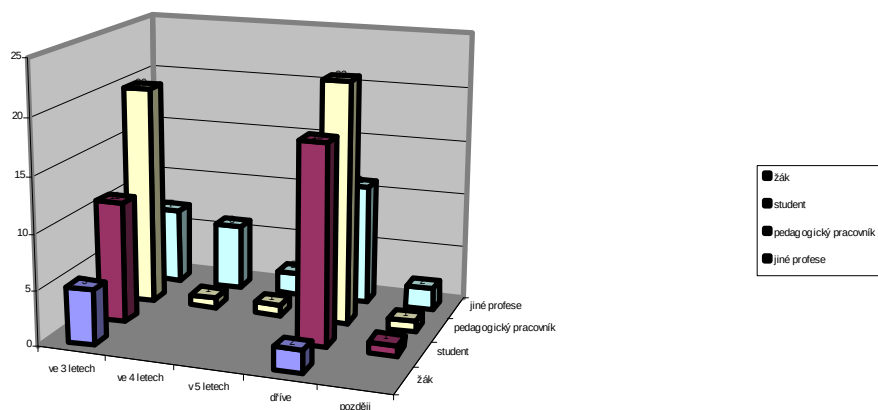
V kategorii - student - vyplnilo dotazník 30 respondentů.

Počtem největší zastoupení měla kategorie - pedagogický pracovník - 45.

V kategorii - jiné profese - vyplnilo dotazník 28 respondentů.

Otázka č.1

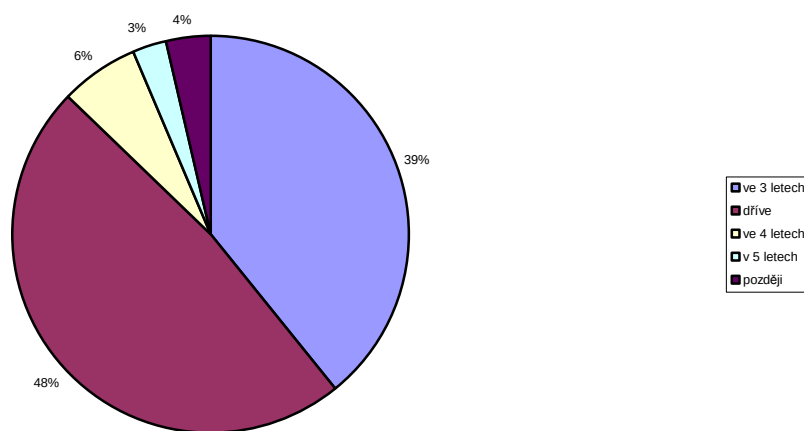
S knihou jsem se setkal-a poprvé:

Graf 2

Z tohoto grafu je patrné, že nejvíce respondentů se setkala poprvé s knihou v období do a ve třech letech. Odpovědi naznačují, že prvním místem setkávání se s knihou je rodina - 87% - viz Graf 3. Zajímavá je odpověď u 1 pedagogického pracovníka, který se setkal s knihou později než v 5-ti letech.

První setkání s knihou

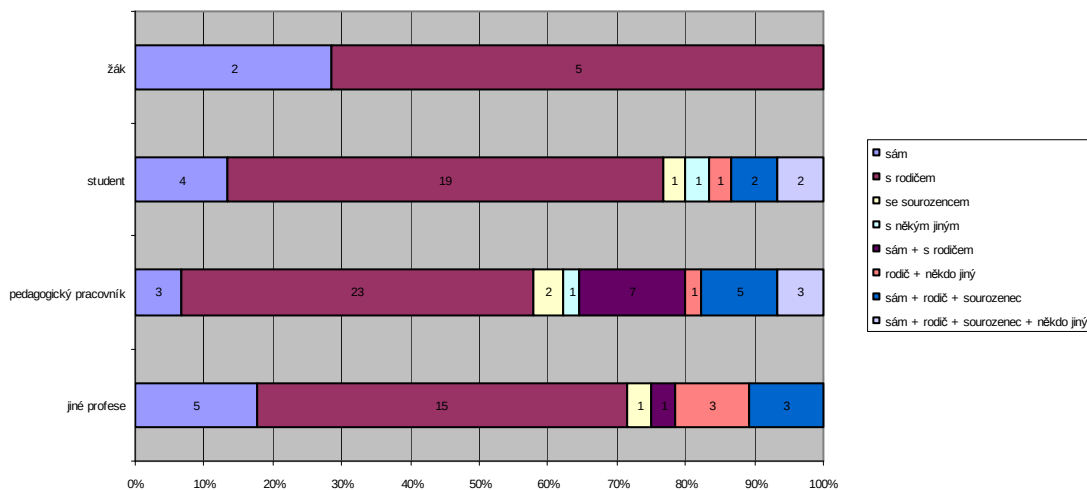
Graf 3

87% respondentů uvedlo, že se setkali s knihou před třetím rokem a ve třech letech.

Jeden z respondentů uvedl: „*Kam až mi paměť sahá...*“

Otázka č. 2

Knihu jsem si prohlížel-a:

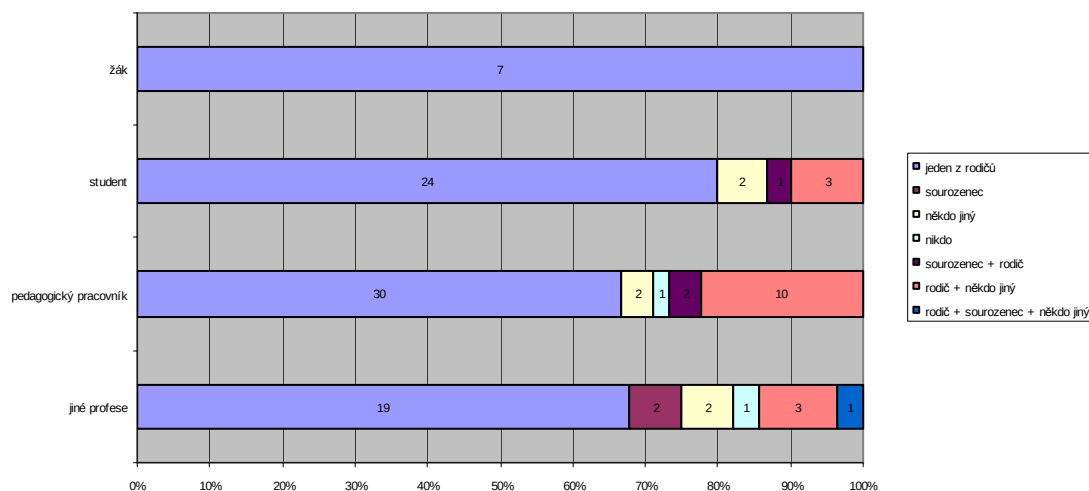

Graf 4

U této otázky zvolili někteří respondenti více odpovědí, jak je zachyceno v grafu 4, ale i zde je vidět jednoznačně největší počet těch, kteří odpověděli, že si knihu prohlíželi s jedním z rodičů. V kategorii - student -1 uvedl, že si knihu prohlížel s někým jiným a připsal „*s paní učitelkou ve školce*“. Z pohledu mé profese je to potěšující odpověď.

Otázka č. 3

Knihy mi četl-a:

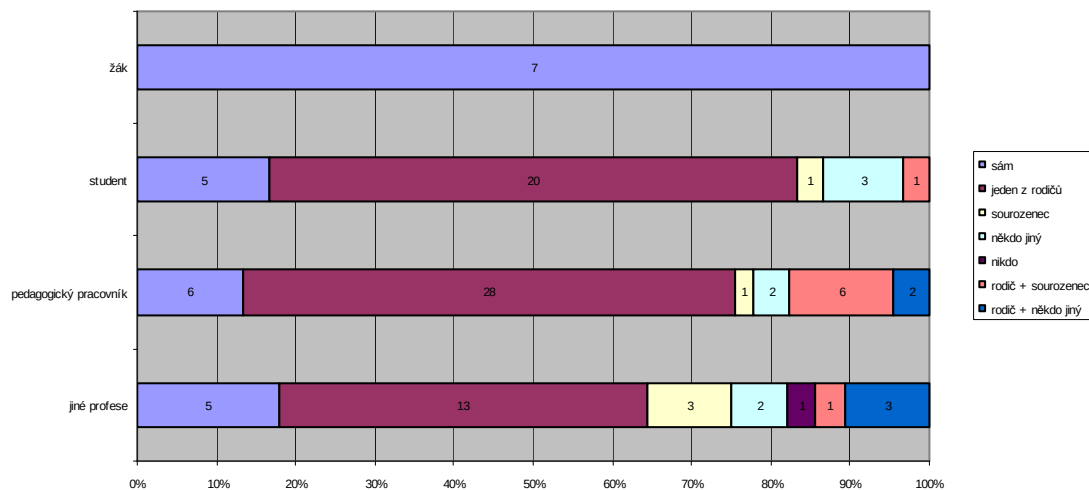

Graf 5

Také četli knihu dětem nejčastěji rodiče. Objevují se nám u této otázky 2 odpovědi: *nikdo*, jedna spadá do kategorie - pedagogický pracovník, jedna do kategorie - jiné profese.

Otázka č. 4

V období mezi 3.-6. rokem se mnou nejvíce času u knížky trávil:

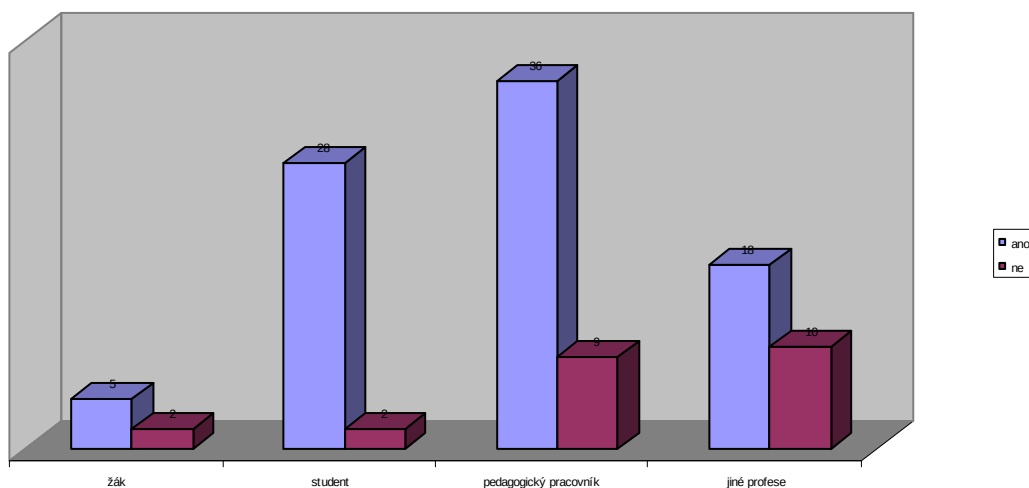

Graf 6

Na tuto otázku odpovídali někteří respondenti opět zvolením více možností, zvláštností jsou odpovědi v kategorii - žák:100% odpovědí, že s knížkou nejvíce času trávili sami.

Otázka č. 5

Již v tomto předškolním věku jsem měl-a oblíbenou knihu, ať už pro text, či ilustrace, možná i vazbu knihy:

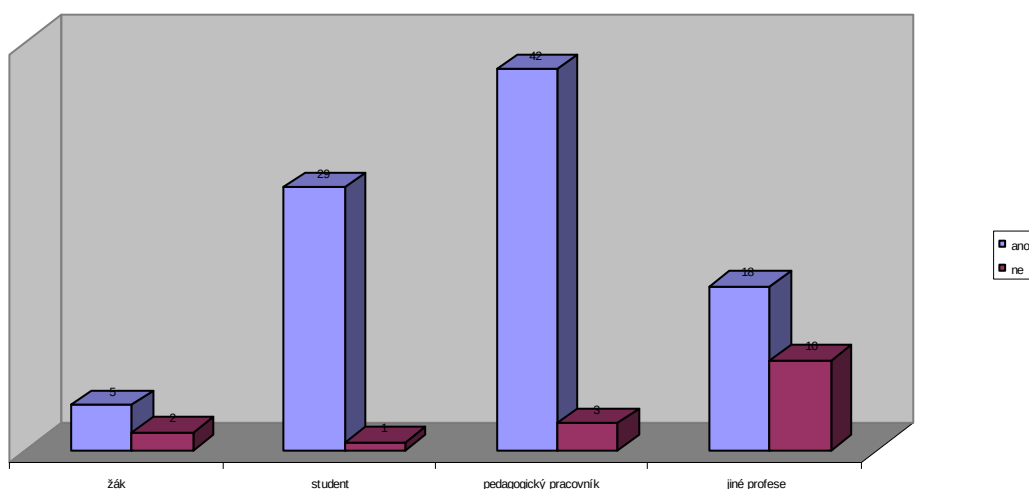

Graf 7

Oblíbenost knihy z tohoto období je patrná. A projeví se to i v dalším grafu 8, který vypovídá o tom, zda kniha pozitivně ovlivnila respondenty již v předškolním věku. Potěšily mne takřka jednoznačné odpovědi v kategorii - student, 29 ze 30 dotazovaných studentů odpovědělo: *ano*.

Otázka č.6

Myslím si, že mě pozitivně ovlivnila hra s knihou již v tomto věku:

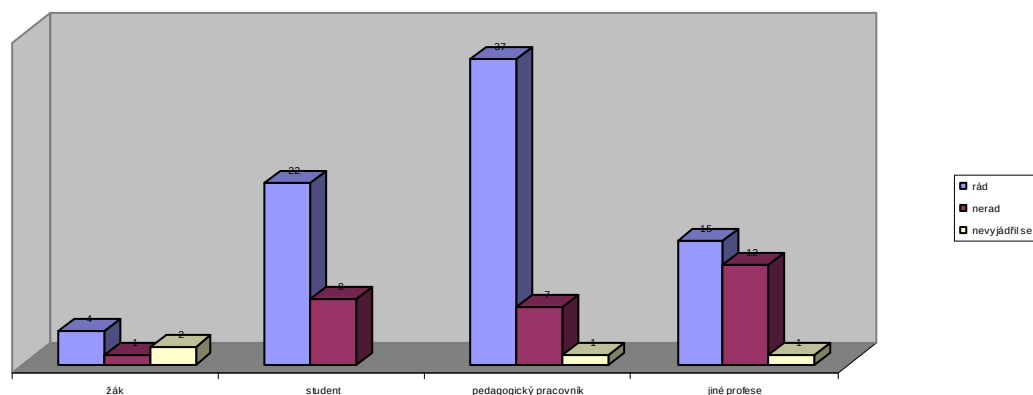

Graf 8

Tento graf zachycuje pozitivní hodnocení respondentů ve prospěch knihy. 2 negativní odpovědi kategorie - žák souvisí s věkem, tyto děti jsou příliš malé na vyjádření se k této otázce.

Otázka č.7

Ve školním věku jsem četl-a knihy:

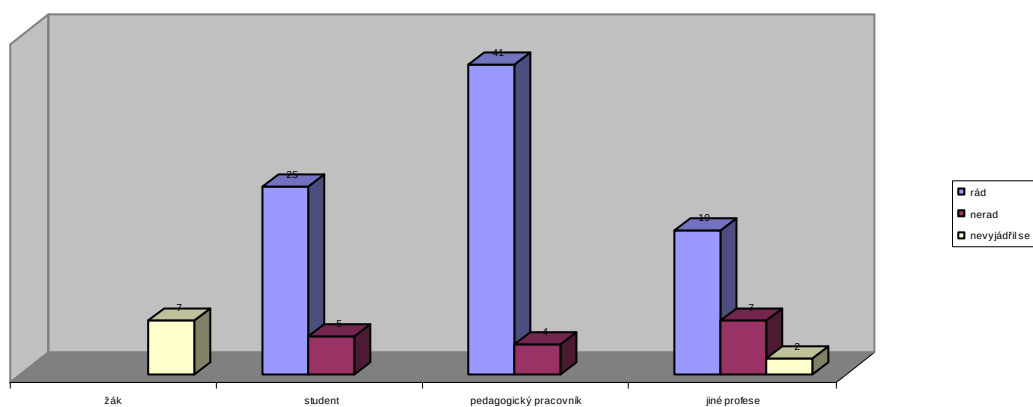

Graf 9

Na otázku č.7 odpovědělo celkově ze 110 respondentů: 78 rád-a, 28 nerad-a, 4 se nevyjádřili, z kategorie- žák to byly dvě děti, které jsou zatím vzhledem k věku nečtenáři.

Otázka č.8

I v dospělosti čtu knihy:

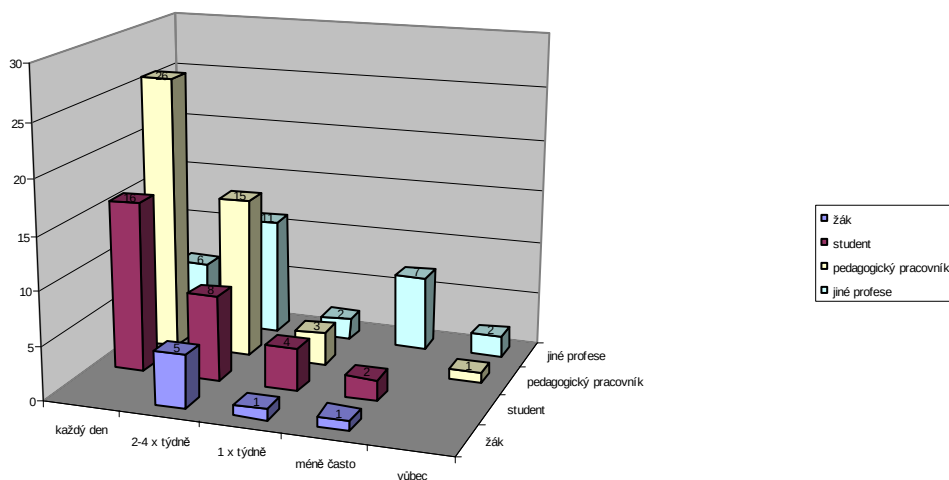

Graf 10

U této otázky se vzhledem k věku nevyjádřili respondenti z kategorie - žák, a 2 respondenti z kategorie - jiné profese. 85 respondentů ze 110 čte knihu rádo i v dospělosti, 16 respondentů nerado, 9 se nevyjádřilo.

Otázka č.9

Pohádky, příběhy z knih mi četli v období 3.-6.let:

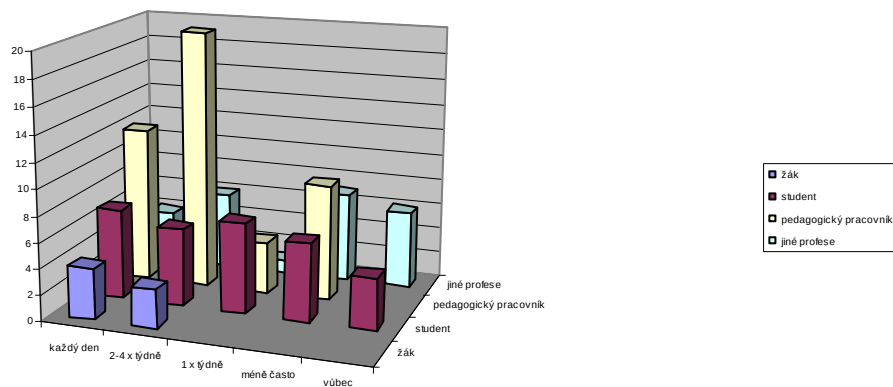

Graf 11

Ve věku 3-6 ti let četli knihy 87 respondentům častěji než 1krát týdně, 20 respondentům 1krát a méně často, 3 respondentům nečetli v tomto věku vůbec.

Otázka č.10

Dnes trávím čas s knihou:

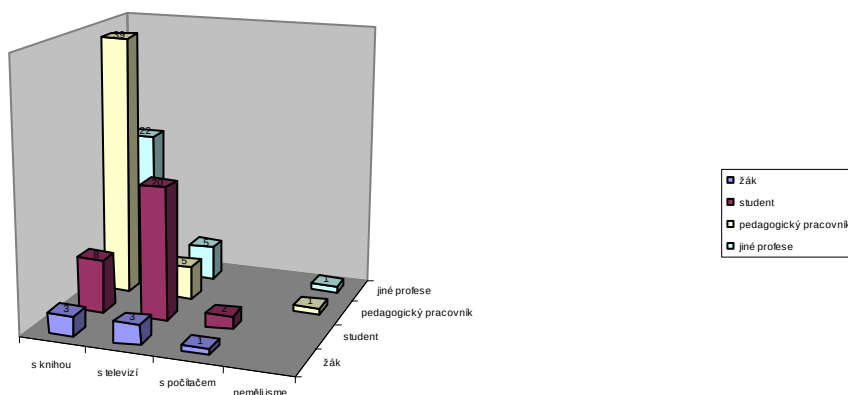

Graf 12

Dnes tráví čas s knihou 62 respondentů častěji než 1krát týdně (27 každý den, 35 pak 2-4krát týdně), 16 respondentů tráví čas s knihou 1krát týdně, 22 respondentů méně často a 10 respondentů vůbec.

Otázka č.11

Trávil-a jsem jako dítě ve věku 3-6.ti let více času:

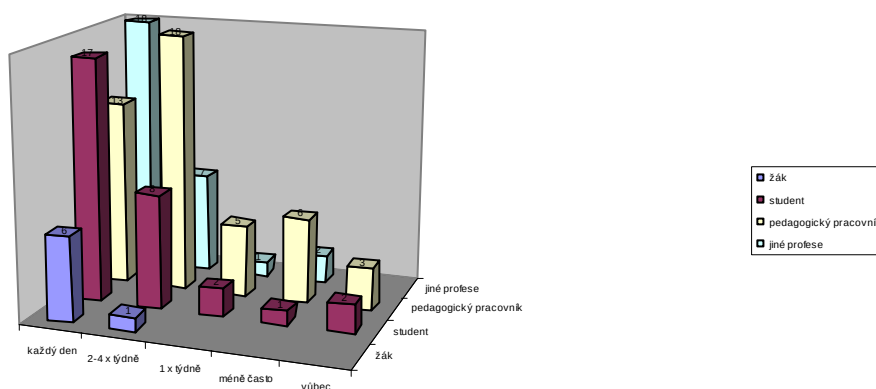

Graf 13

Tady se projevil věk respondentů, žáci a studenti trávili v tomto věku více času s televizí, řekla bych pro její větší dostupnost, mnohonásobně větší nabídce pořadů. Pedagogičtí pracovníci i respondenti z jiných profesí ve svém dětství takovou dostupnost a nabídku televizních pořadů neměli. U těchto dvou kategorií byla v předškolním věku médiem na prvním místě právě kniha, dokládá to i graf č. 15.

Otázka č.12

Dnes trávím čas s televizí:

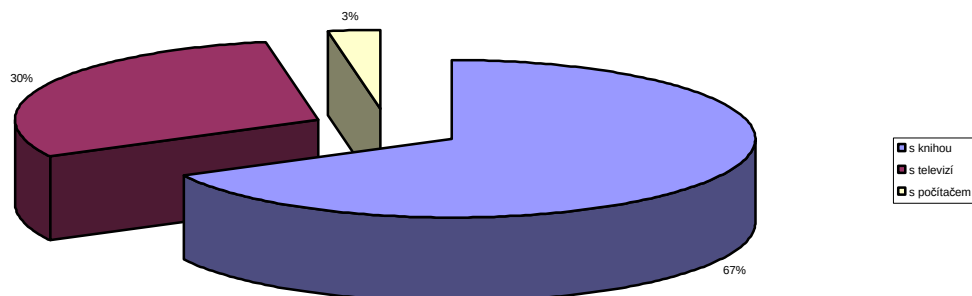

Graf 14

Dnes tráví čas s televizí 88 respondentů častěji než 1krát týdně, 8 respondentů 1krát týdně, 9 respondentů méně často a 5 vůbec.

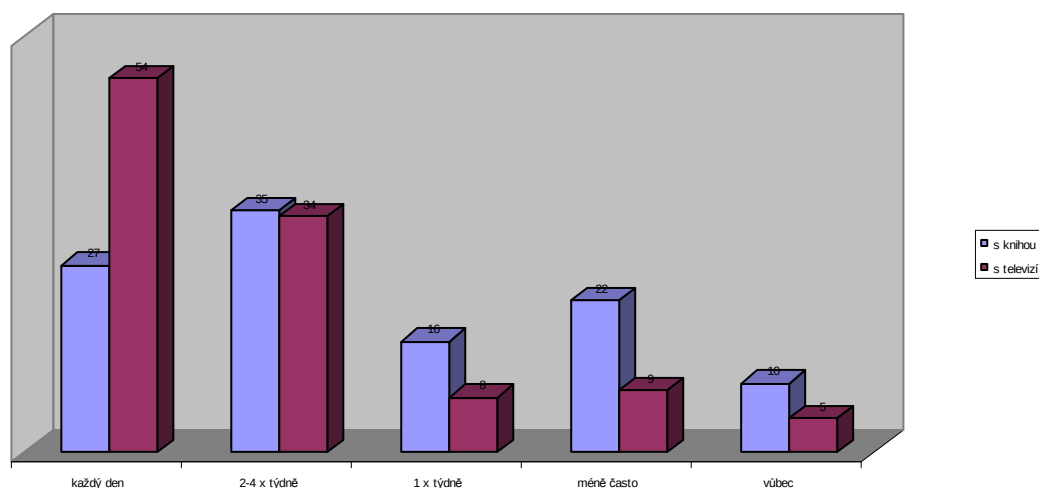
Otázka č.11

Trávil-a jsem jako dítě ve věku 3-6.ti let více času:

Graf 15

67% respondentů trávilo ve věku 3-6.ti let více času s knihou, 30% pak s televizí a 3% s počítačem. Domnívám se, že vysoká čísla ve prospěch času s knihou souvisí s faktem, že 73 respondentů ve věku 3-6 let neměli možnost využívat počítač, který v té době nikdo z nich nevlastnil a televizní nabídka nebyla tehdy tak široká jako je tomu dnes. Kniha vskutku byla pro 67% respondentů v předškolním věku médiem na prvním místě. Srovnání: *Čas s knihou - čas s televizí dnes*

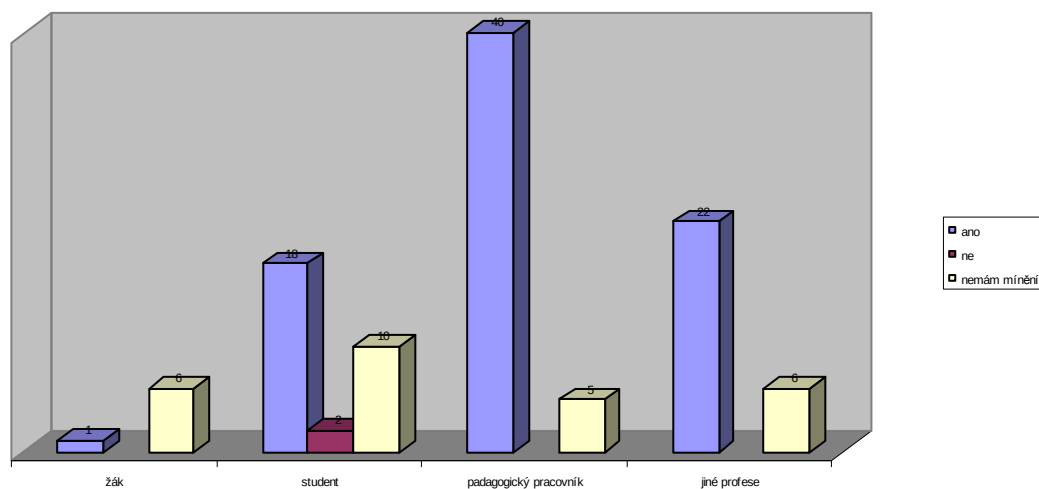

Graf 16

Každý den tráví dvakrát více respondentů čas s televizí, 35 respondentů, tedy o 1 více tráví čas s knihou než s televizí a to 2-4krát týdně. Knihu dnes vůbec nečte 10 respondentů, na televizi se vůbec nedívá 5 respondentů.

Otázka č.13

Líbí se mi, že je kniha znovu připomínána soutěžemi např.:Kniha mého srdce:

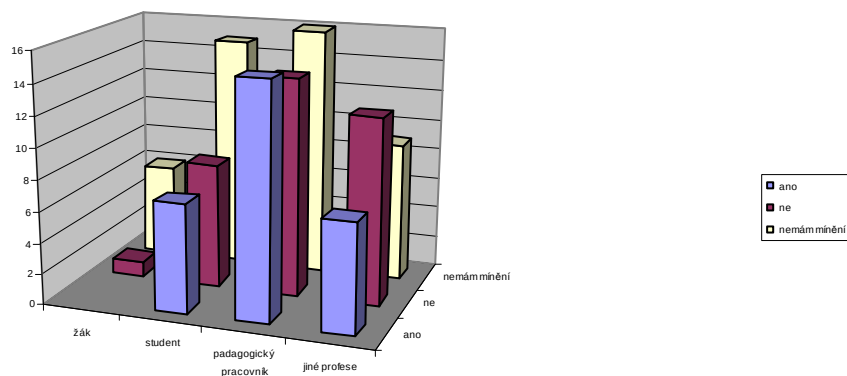

Graf 17

Mnozí respondenti nemají rádi soutěže, přesto se vyjádřili i k této otázce, 81 z nich kladně, 2 záporně, 27 nemá o tom mínění.

Otázka č.14

Díky podobným akcím ve prospěch znovuobjevení knihy jsem se setkal-a ve svém okolí s návratem k četbě knih:

Graf 18

29 respondentů odpovědělo na tuto otázku kladně, 35 záporně a 46 nemá o tom mínění. Určitě je potěšující fakt, že se kladně vyjádřilo 29 respondentů, každý, který se vrátí ke čtenářství obohatí sebe a nejen sebe.

Otázka č.15

Ještě bych rád-a ke knize mého dětství poznamenal-a toto:

Ze 110 respondentů se vyjádřilo 35. Některé zajímavé postřehy uvádím jako přílohu VII.

Závěrem bych mohla uvést, že výzkumné šetření potvrdilo sice předpoklad, že knihy četli předchozí generace více, ovšem v předškolním věku byla kniha pro většinu médiem na prvním místě. Ani akce ve prospěch znovuoživení knihy a návratu mnohých k četbě knihy nejsou marné a začínají přinášet své ovoce. Dá se předpokládat, že ti, kteří se naučili mít knížky rádi nebo se k četbě navrací, budou sice informace čerpat stále více z obrazovky pomocí internetu než ve studovných knihoven, ale ke čtení pro radost, zábavu, potěšení i poučení, opět sáhnou po klasické knížce. Na nás, jako rodičích je, jestli nás naše děti uvidí častěji s knihou ... Přece platí: „*Příklady táhnou...*“

3.3 Nabídka využívání knihy jako média dětem v MŠ

V předškolním věku jsem navštěvovala mateřskou školu, kde nám pohádky, příběhy, říkanky, básničky čtené paní učitelkou z knih, naplňovaly chvíle každý den. Jsou pro mne hezkými vzpomínkami dodnes. Možná i to, kromě mých rodičů „zarputilých čtenářů“, mne ovlivnilo natolik, že i já se ke knize vracím každodenně a možností, jak ji využít v mateřské škole je hodně. Já bych na tomto místě chtěla uvést dlouhodobější záměr. Vypracovala jsem Školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, v jehož vzdělávacím obsahu nabízím každodenní práci s knihou:

Obsah vzdělávání

Vypracováno pro mateřskou školu v Českém Krumlově.

V pohádkovém městě s pohádkou

září - Boudo, budko, kdo v tobě přebývá

říjen - Jablko

listopad - O třech prasátkách

prosinec - Adventní rozjímání

leden - O dvanácti měsíčkách

únor - O perníkové chaloupce

březen - Co je to proti pomněnkám

duben - O Budulínkovi

květen - O Červené Karkulce

červen - O hloupém Honzovi

červenec - pověst vážící se k městu Český Krumlov

Pohádková témata zahrnují, jak je patrné, jeden rok „života v mateřské školce“ a jsou rozpracovaná do jednotlivých měsíčních úseků. V přílohách VIII - X uvádím tři takto rozpracovaná témata: *O perníkové chaloupce*

Co je to proti pomněnkám

O Červené Karkulce

Pro bližší představu a jako jednu z dalších možností využití knihy v mateřské škole přikládám svůj projekt, který se váže k pohádce měsíce března, k pohádce Daisy Mrázkové *Co je to proti pomněnkám*. Jedná se o ekologicky laděný projekt, nazvaný: *Voda v proměnách* (příloha XI).

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo na základě historických souvislostí porovnat knihu jako médium pro děti předškolního věku s ohledem na to, jak se současná dětská literatura projevuje ve vztahu k ostatním mediálním nosičům určeným dětem věku předškolního.

Kniha zatím zůstává prvotním médiem pro děti tohoto věku, jak dokládám i výsledky výzkumného šetření v praktické části této práce. A potěšilo mne, že pro mnohé kniha v tomto čase čtená, prohlížená, vyprávěná někým blízkým, nejčastěji rodiči, je i tím médiem bez konkurence. Čas teprve ukáže nakolik mnozí z nich zůstanou věrnými čtenáři knih nebo se nechají pohltit jinými médii. Dá se ale předpokládat, že ti, kteří se naučili mít knížky rádi již v tomto věku, dostali dobrý základ pro celoživotní čtenářství.

Ohlédnutí do historie knihy pro děti mne přivedlo i ke knize Jana Karafiáta Broučci pro malé i velké děti, která oslovila již šest generací a stále vychází. Stala se tak jakýmsi fenoménem.

Ve své práci připomínám i některé projekty, které vznikly ve prospěch knihy a jejího znovuobjevení a podporu čtenářství v České republice. Jejich pozitivní dopad dokládají další výsledky výzkumného šetření v této práci.

Práce obsahuje i nabídku praktických aplikací za účelem efektivnějšího využívání knihy jako média pro děti předškolního věku.

Přejme si hezké časy s knihou, pomáhejme knize četbou.

Seznam použité a citované literatury

- BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-484-2 s.111
- CHALOUPKA, O. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s.480
- CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s.189
- CHALOUPKA, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: ČSS - Puls. 1982, s.572
- GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 288
- KARAFIÁT, J. *Broučci pro malé i velké děti*. Anonymní první vydání vlastním nákladem u Knihtiskárny Slávia Praha, 1876
- KARAFIÁT, J. *Broučci*. Praha: Albatros, 1970, s.110
- KUBÁLKOVÁ, P. Informace? Z internetu. *Lidové noviny*. 2009, ročník 22, č. 49
- KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-115-0, s.213
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-7178-853-8, s.108
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-085-5 s.143
- ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-084-7, s.62
- ŠUBRTOVÁ, M. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*, Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity Brno 2007, ISBN 978-80-210-4413-5, s.120
- Rodičům. *Celé Česko čte dětem* [online]. 20.2.2010, 2, [cit. 2010-02-27]. Dostupný z [www <http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/>](http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/)
- Svaz českých knihkupců a nakladatelů Dostupné z WWW <sckn.cz/index.php?p=cteni>. www.npkk.cz/npkk/spisovatele/
- Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Dostupné z WWW <sckn.cz/index.php?p=cteni> Dostupné z WWW: <ct.24.cz/kultura/53367-albatros-slavil-a-ocenoval/printversion/>.

Seznam příloh

Příloha I - J. A. Komenský: Orbis pictus

Příloha II - Broučci pro malé i veliké děti z r. 1876

Příloha III - Broučci pro malé i veliké děti z r. 1919

Příloha IV - Broučci z r. 1970

Příloha V - Dotazník: 1. strana

Příloha VI - Dotazník: 2. strana

Příloha VII - Dotazník: 2. strana vypracovaná respondentem

Příloha VIII - Nabídka využití knihy v MŠ: téma - O perníkové chaloupce

Příloha IX - Nabídka využití knihy v MŠ: téma - Co je to proti pomněnkám

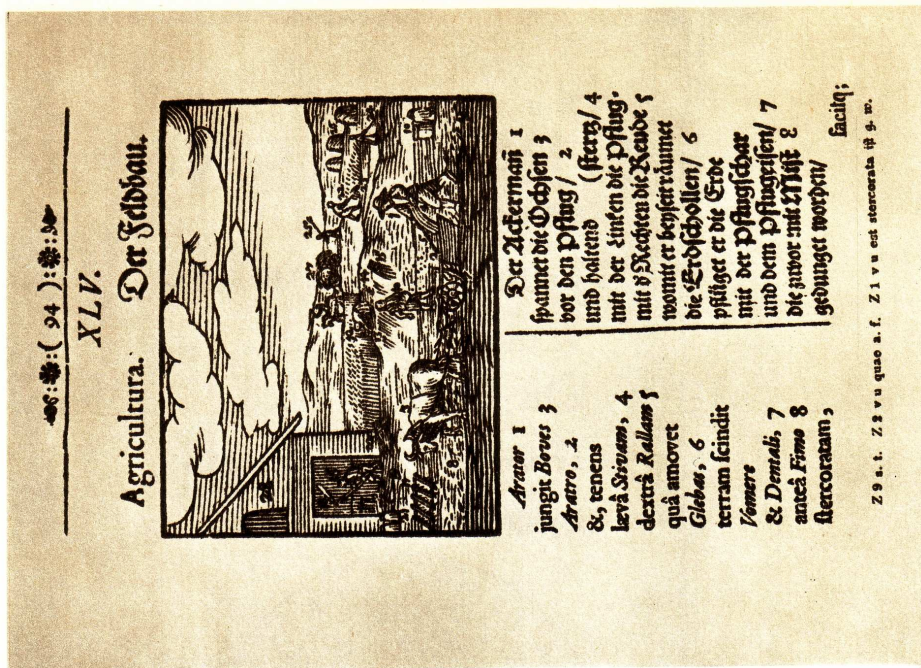
Příloha X - Nabídka využití knihy v MŠ: téma - O Červené Karkulce

Příloha XI - Nabídka využití knihy v MŠ: projekt - Voda v proměnách

Živá abeceda z knihy Orbis pictus. • Живой алфавит из книги Мир чувственных вещей в картинах. • The animated alphabet from the book Orbis pictus.

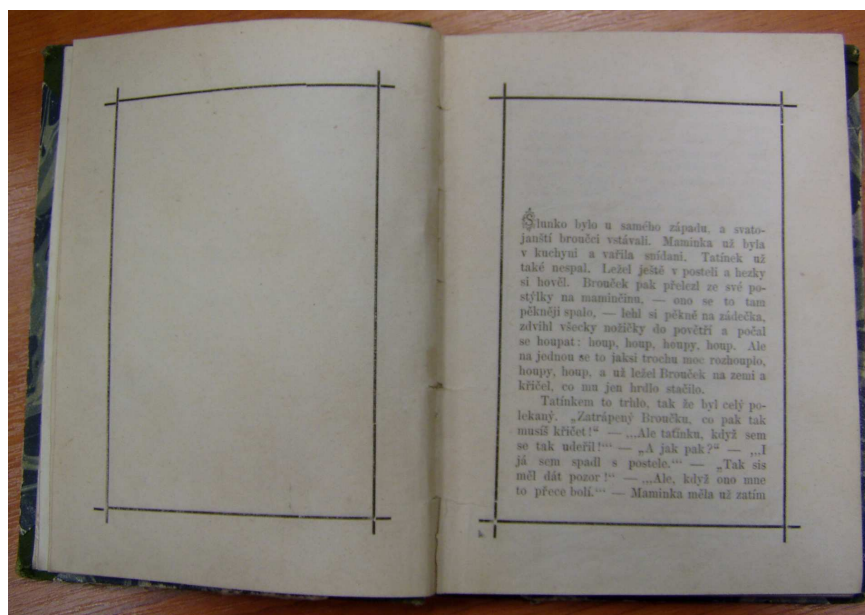
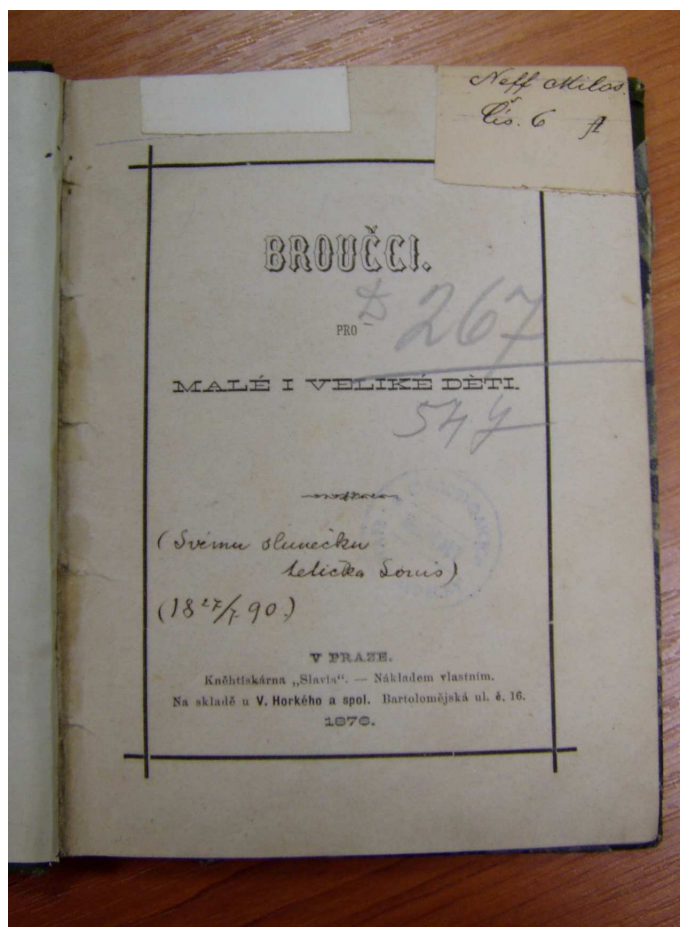
108b.

108c.

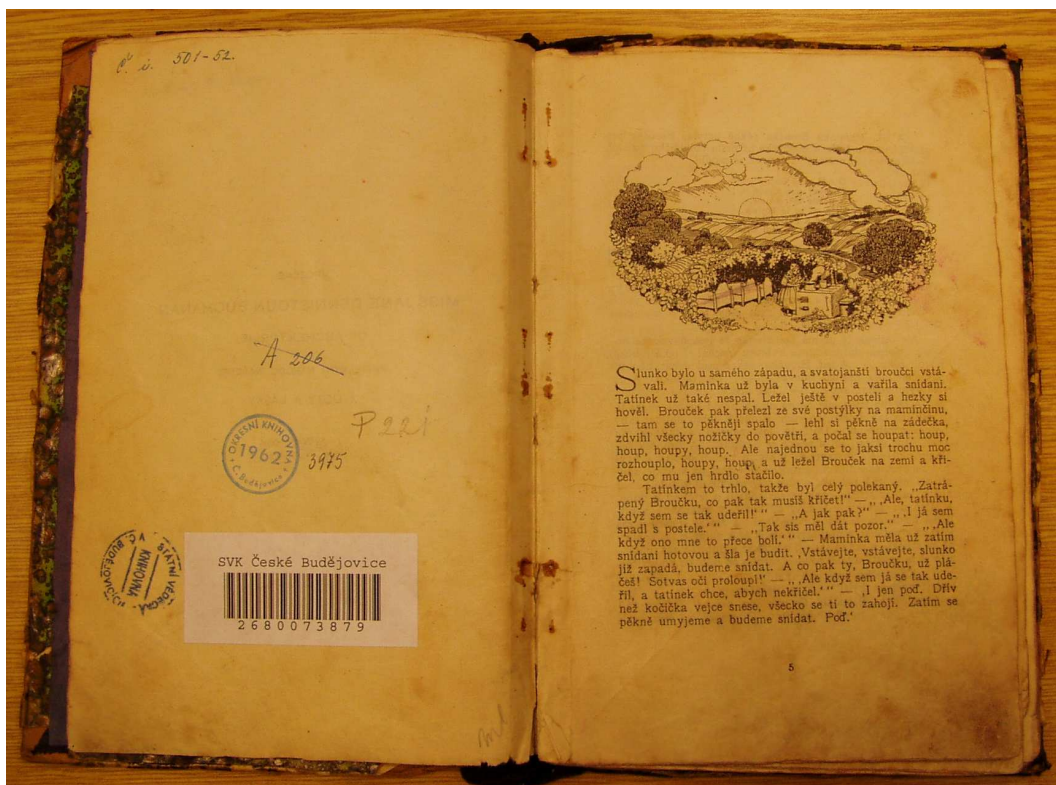
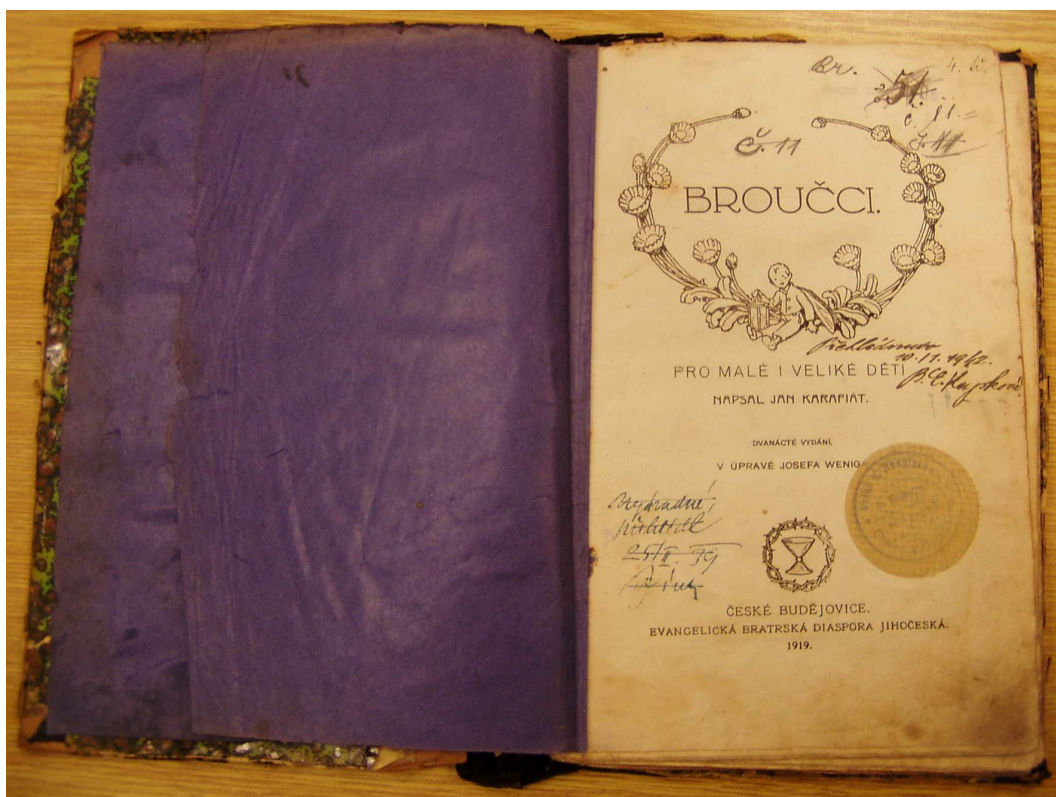
Příloha II

Broučci pro malé i velké děti vydané anonymně roku 1876

Příloha III

Broučci pro malé i veliké děti vydané r. 1919, ilustrované Josefem Wenigem

Příloha IV

Broučci vydané r.1970, ilustrované Jiřím Trnkou

Příloha V

Dobrý den,

jmenuji se Lada Pípalová a jsem studentkou JCU v Českých Budějovicích PF - Specializace v pedagogice: Učitelství pro mateřské školy.

Obracím se na Vás touto formou s prosbou o vyplnění dotazníku, který bude sloužit jako podklad výzkumu mé bakalářské práce na téma: Kniha jako médium pro děti předškolního věku.

Na jednotlivé otázky odpovídejte, prosím, zakroužkováním Vámi vybrané odpovědi, případně dopsáním Vaší odpovědi. Prosím i o uvedení následujících informací:

Věk:

Profese:

DOTAZNÍK

1. S knihou jsem se setkal-a poprvé:

ve 3. letech ve 4. letech v 5.-ti letech dříve později

2. Knihu jsem si prohlížel-a:

sám-sama s rodičem se sourozencem s někým jiným

3. Knihy mi četl-a:

jeden z rodičů sourozenec někdo jiný

4. V období mezi 3. - 6. rokem se mnou nejvíce času u knížky trávil:

sám-sama jeden z rodičů sourozenec někdo jiný

5. Již v tomto předškolním věku jsem měl-a oblíbenou knihu, ať už pro text, či ilustrace, možná i vazbu knihy:

ano ne

6. Myslím si, že mne pozitivně ovlivnila hra s knihou již v tomto věku:

ano ne

7. Ve školním věku jsem četl-a knihy:

rád-ráda nerad-nerada

8. I v dospělosti čtu knihy:

rád-ráda nerad-nerada

9. Pohádky, příběhy z knih mi četli v období 3-6.ti let:

každý den 2-4krát týdně 1krát týdně méně často vůbec

10. Dnes trávím čas s knihou:

každý den 2-4krát týdně 1krát týdně méně často vůbec

11. Trávil-a jsem jako dítě ve věku 3-6.ti let více času:

s knihou s televizí s počítačem

12. Dnes trávím čas s televizí: **každý den 2-4krát týdně 1krát týdně méně často vůbec**

Příloha VI

13. Líbí se mi, že je kniha znovu připomínána soutěžemi např. Kniha mého srdce:

ano ne nemám o tom mínění

14. Díky podobným akcím ve prospěch znovuoobjevení knihy jsem se setkal-a ve svém okolí k návratu četby knih:

ano ne nemám o tom mínění

15. Ještě bych rád-a ke knize mého dětství poznamenal-a toto:

(Velmi děkuji a oceňuji Vámi sdělené další řádky)

Velmi děkuji za čas i Vámi sdělené informace. Přeji Vám hezké časy s knihou!

Lada Pípalová

Příloha VII

13. Líbí se mi, že je kniha znovu připomínána soutěžími např. Kniha mého srdce:

☒ ano ☐ ne ☐ nemám o tom mínění

14. Díky podobným akcím ve prospěch znovuobjevení knihy jsem se setkal-a ve svém okolí k návratu četby knih:

☐ ano ☒ ne ☐ nemám o tom mínění

15. Ještě bych rád-a ke knize mého dětství poznamenal-a toto:

(Velmi děkuji a oceňuji Vámi sdělené další řádky)

Kniha mne provází od dětství, díky ní dodnes miluji pohádky, věřím, že i v budoucnosti době dobře zvládnu nad zlem, naučíme se pomáhat slabším a děm, kteří naši pomoc potřebují... věřím v pohádkového prince ...

Knižky které jsem měla schované z dětství, jsem čítala již od malicka i své děti, každý den jsme si našly spolu čas na popovídání, pohádku, nebylo už děva která nebyla zapamatována nebo vyprávět podle obrázku. Díky knížkám proto byla a má dodnes bohatou slovní zásobu, neměla problémy s výslovností, ráda čte dodnes.

Během své práce se setkávám s dětmi, které nemají pohádkové knížky (ale znají, počít, hry), maminky jim doma nechtou, nevypráví... najdou si někdy ani chvíli na popovídání... je to škoda, vždyť chvíle s maminkou a tatínkem a nad jejich pohádk. knížkou či obrazovou encyklopedií jsou nezapomenutelné. Já osobně na ně moc ráda vzpomínám.

Velmi děkuji za čas i Vámi sdělené informace. Přeji Vám hezké časy s knihou!

Lada Pípalová

Příloha VIII

ÚNOR - O perníkové chaloupce

Cíle:

- vytváření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou lidmi, společnostmi, planetou Zemí
- vytvářet elementární znalosti o širším kulturním i technickém prostředí, jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách
 - procvičit orientaci v prostoru i čase
 - procvičit pohotovost a postřeh
 - prodlužovat vytrvalost, trpělivost při činnosti
 - vést k ochotě vzájemně se vyposlechnout, vyjít si vstříc
 - začlenit lidové tradice do života
- procvičit elementární matematické souvislosti, snažit se o pochopení základních číselných a matematických pojmů
 - vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných, hudebních, pohybových, dramatických) i ve slovních výpovědích k nim a k četbě knih

Očekávané výstupy:

- vnímáme, že svět je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý, ale má svůj řád (elementární povědomí o existenci různých zemí, o planetě Zemi, vesmíru)
- chápeme prostorové pojmy (vpravo, vlevo, nahoře, dole, uprostřed...)
- máme elementární znalosti času
- děti projevují zájem a soustředění
- vnímáme kulturní hodnoty, podílet se na udržování lidových tradic a zvyků u nás
- porovnáváme, uspořádáme a třídíme soubory předmětů dle určitého pravidla
- orientace v geometrických tvarech, číslech
- děti se nebojí tvořit
- kniha je nám radostí, poučením

Činnosti:

- pohádka O perníkové chaloupce hraná společně s dětmi (p.učitelka hraje ježibabu)
 - pohádka v próze a ve verších
 - labyrinty - ve třídě i v přírodě - „Která cestička dovede Jeníčka a Mařenku...?“
 - stavíme perníkové chaloupky z upečených perníků
 - ježibaba nás provede neznámými oblastmi a krajinami, budeme si prohlížet i planetu Zemi z vesmíru
 - cestujeme i časem
 - uplatnění představivosti - tvoříme a vyrábíme masky na Maškarní rej, zpíváme a hrajeme si veselé žertovné písně, připravujeme a zdobíme vše k Maškarnímu reji
 - Maškarní rej
 - práce s knihou - prohlížení a povídání si nad knihami regionálními s fotografiemi lidových tradic, encyklopedie Země a vesmír
 - hry a činnosti k procvičení matematických představ

Spoluúčast rodičů:

- při tvoření a výrobě karnevalových masek na maškarní rej
- účast a hry na maškarním reji
- návštěva planetária v Českých Budějovicích
- návštěva knihovny, antikvariátu, Muzea v ČK

Příloha IX

BŘEZEN - Co je to proti pomněnkám

Cíle:

- rozvíjet řečové schopnosti a jazykové dovednosti receptivní (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivní (výslovnosti, vytváření pojmů, mluveného projevu, vyjadřování)
- vést děti k osvojení si některých poznatků, které předcházejí čtení i psaní, kniha jako každodenní kamarád
- rozvoj zájmu i o další formy sdělení (psaná podoba jazyka) verbální i neverbální (výtvarné, hudební, pohybové, dramatické)
- posilování přirozených citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování)
- vytváření pocitu sounáležitosti s živou i neživou přírodou, se svou vlastní, rodným městem
- podporovat schopnosti vážit si života ve všech jeho formách
- vést k péči o své okolí, přemýšlet, jak je zlepšit
- respektovat potřeby jiného tvora
- seznamovat se s živou přírodou, rostliny, zvířátka

Očekávané výstupy:

- měsíc březen ještě trošku patří zimě, ale především již jara, děti si budou na vycházkách všimnout změn v přírodě
- učíme se chovat ekologicky
- všímáme si významu zeleně a čistoty životního prostředí, na níž se aktivně také podílíme
- seznámí se s jarními kytičkami, sázíme do truhlíků
- symbolem jara jsou mláďata, které si děti připomínají
- sledují a vypráví pohádku, kniha je náš kamarád
- vědomě využíváme všech smyslů, záměrně pozorujeme, všímáme si (nového, změněného, chybějícího)
- porozumění, že změny jsou přirozené a samozřejmé (vše kolem se mění, vyvíjí, pohybuje a proměňuje, a že s těmito změnami je třeba v životě počítat)

Činnosti:

- hraná pohádka dvěma p. učitelkami - Daisy Mrázková: Co je to proti pomněnkám
- sázíme do truhlíků
- čistíme a uklízíme zahradu po zimě
- hrajeme si na zvířátka
- malování jarní nálady, tvoření k blížícím se Velikonocům
- zpěv písniček s tematikou jara, zvířátek
- vyčistíme studánku na Dubíku
- nestydíme se za své city, pocity, dáváme je najevo
- práce s knihou Daisy Mrázkové Chlapeček a dálka, encyklopedie O vodě

Spoluúčast rodičů:

- výlet na Dubík, vyčistění studánky a okolí
- návštěva galerie, výstavy řemeslných výrobků k Velikonocům
- návštěva farmy
- ukázka malování kraslic babičkami v mateřské škole

Příloha X

KVĚTEN - O Červené Karkulce

Cíle:

- posilovat prosociální chování ve vztahu k ostatním lidem
- osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
- seznamovat se světem lidí, kultury a umění, kniha jako rádce
- osvojit si základní poznatky o prostředí, v němž dítě žije a podílet se na jeho vytváření a udržování
- rozvíjet pohybové dovednosti se zpěvem
- procvičovat výslovnost
- vytvářet povědomí o mezilidských vztazích
- Jsme zdvořilí?
- odmítat nežádoucí chování
- uplatnit své představy - výtvarně, hudebně, pohybově, při konstruování, při dramatizaci
- snažit se bez ostychu a s radostí recitovat, zpívat, tančit pro své blízké

Očekávané výstupy:

- měsíc květen dostal jméno od toho, že příroda kolem nádherně kvete, jarní atmosféra vybízí k oslavě mateřství, a tak si prostřednictvím Karkulky budou děti povídat o své rodině, o tom, jak přišly na svět
- připravíme se na slavnost pro maminky a nejen pro ně
- zpíváme, tančíme, recitujeme, hrajeme pohádku
- vytvoříme dárečky, přáníčka a výzdobu školky
- pečeme a kuchtíme dobroty na slavnost
- budeme sázet, vysazovat, okopávat
- budeme si všímat a těšit se z krás kolem nás
- kniha je náš rádce

Činnosti:

- pohádka O Červené Karkulce s maňásky
- povídání dětí o rodině, rodičích, prarodičích
- přípravy na slavnost
- pečení a kuchtění dobrot na slavnost
- zpěv písniček, tanečky, dramatizace pohádky s vytvořením kulis
- sázení, vysazování, údržba květinové zahrádky před školkou
- vytvoříme dárečky pro naše blízké, přáníčka
- společně si vyzdobíme školku výtvary a dílky dětí
- slavnost
- práce s knihou - encyklopedie Jak jsme přišli na svět, poezie v knize, pohádky

Spoluúčast rodičů:

- zapůjčení rodinných fotografií
- společně zdobíme školku
- společně se radujeme s dětmi na slavnosti, je nám dobře na světě
- návštěva rozkvetlé zámecké zahrady
- exkurze nedaleké zahradnické firmy p.Jiřího Slováka

Příloha XI

Ekologický projekt: Voda v proměnách

STAVBA PROJEKTU

Předchozí a navazující činnosti: procházky do přírody

pozorování vody v přírodě (louže, pramínek v lese,
Chvalšinský potok, řeka Vltava a její meandry pod zámek Český Krumlov)
pokusy s vodou
pouštění lodiček z kůry
přiblížení tradice čistění studánek (na jaře)

Cíl: Rozvíjet poznání a ekologické vnímání

Přiblížit dětem koloběh vody

Podílet se na udržování čistého ekologického prostředí

Rozvíjet vztah k domovu, místu, kde žiji, jsem rád

Téma: Voda a její proměny

Pomůcky: kniha Daisy Mrázkové Chlapeček a dálka, skleněná nádoba s vodou, rekvizity k pohádce, audio nahrávka

Organizace: v půlkruhu, v prostoru herny

Věk: 5-6 let

METODICKÝ POSTUP

a) Úvod – motivace

Vyprávění o nedávné procházce k lesu, kde jsme mimo jiné pozorovali i vodu v potoce a život v něm i kolem něj. Rozhovor s dětmi o jejich zážitcích z toho dne, ale i o jejich povědomí a znalostech, kde ještě mohly samy nebo s rodiči vodu potkat (louže, studánka, studna, pramen, řeka, rybník, jezero, moře...).

Děti již z dřívější doby znají báseň J. V. Sládka: Lesní studánka

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a ticho kolem jest,
i nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Děti recitují společně.

b) Hlavní část

Nyní si dětmi v prostoru herny libovolně pohybem ztvárníme „vodu“, pustila jsem část Smetanovy Vltavy z audio nahrávky.

Po této hudebně pohybové části se posadíme v půlkruhu v herně před dětmi jsou rozmístěny ilustračně namalované malířské palety, které tvoří atmosféru k četbě z knihy Daisy Mrázkové: Chlapeček a dálka, část nazvanou: Co je to proti pomněnkám.?

Byl jeden pramínek a ten pramenil ze země nad Pustou Kamenicí uprostřed kopců, uprostřed lesa, uprostřed mechu, uprostřed jehličí. Udělal si ve zlatém písečku studánku jako dlaň a pomalounku se v ní otáčel. Nikdo o tom nevěděl, jen ptáček Budníček do něho chodil pít. Budníček si vždycky ráno stoupl na písek a nabral kapku vody do zobáčku a pak se chvíli díval nahoru, zatímco mu voda stékala do hrdla. Pomněnky rostly okolo. Bylo to nejhezčí místo na světě, ale to pramínek nevěděl. Jak by to také mohl vědět?

Pramínek se těšil pryč.

_ Počkej pod lesem, sliboval mu Budníček. _ Uvidíš louku, chalupu, děti si přijdou namáčet proutky...

_ Chci to! vykřikl pramínek a plynul přes kamínky do lesa. Těšil se na všecko.

Propletl se mechem, tuňkami, najednou byl z lesa venku. Viděl louku, hloupá žlutá housátka do něho naskákala jedno po druhém. Houpal je mezi trávou. Přišlo dítě v košilce a namáčelo si v něm proutek. Budníček letěl nad ním.

_ Jen počkej dál, sliboval. _ Protečeš kamením, připlave do tebe pstruh.

_ Co to je, hlesl pramínek.

_ Uvidíš.

_ Tak honem!

A horempádem se hrnul přes kamení a bublal horlivě. Byl zvědavý na pstruha.

A tu ho potkal. Čiperná, stříbrná, barevně kroupená rybička.

Pstruh klidně táhl proti proudu a držel se ve stínu. Občas se nehnutě zastavil a rozhlížel se pronikavým zlatým očkem. Pramínek si ho prohlížel.

_ Tady je báječně, řekl pstruh. _ Měl jsem dlouhou cestu, ale stála za to!

A vyprávěl o řece, mostech, lodích, o tajemných temných mořských hlubinách.

_ Honem, honem! křičel pramínek a pádil přes splavy a kolem cest dál a dál.

Budníček už nad ním neletěl, Budníček se vrátil do svého lesa.

A tak tekli potůček sám. Stýskalo se mu, ale řekl si – jsem už velký!

A rozhlížel se po kopcích a zahradách a byl čím dál větší.

Už znal lávky, už znal mlýny, už znal lodě, už znal města.

Města se mu nelíbila. Slyšel pod mosty a na nábřeží řeči o kalné řece.

_ Jakápak pořád kalná řeka? Copak není vidět, že JÁ jsem pramínek z Pusté Kamenice! křičel pramínek. _ Jsem čistý a stříbrný. Budníček by vám to vysvětlil. Budníček mne zná. Co se do mne přimíchalo, za to já nemohu, s tím já nemám nic společného...

Ale kalná žlutá řeka se valila dál.

A bylo tu moře. Slané, ohromné.

_ Já jsem pramínek z Pusté Kamenice! vykřikl pramínek a vložil se do spousty vod.

A sůl ho pronikla a pěna ho vzala a vlny silné a mocné ho stáhly daleko na otevřené moře.

Slunce páliło na hladinu, až se celá leskla a oslňovala. Pramínek to nesnesl a změnil se v páru a byl z něho malý bílý mráček na obloze. Než se vzpamatoval, začal ho unášet vítr.

Unášel ho a ukazoval mu všelijaké země. Mráček se díval a trochu se mu stýskalo. Vlastně se mu stýskalo hodně. Vlastně když se to tak vezme, nikdy nezapomněl na Budníčka.

Copak by Budníček řekl teď? myslel si.

Vítr ho nesl nad horami.
 _ Dívej se! cloumal s ním. _ Tady vidíš nejvyšší horu světa!
 A opravdu tam byla nejvyšší hora světa. Byla strašná. Mráček si ji dobře prohlížel, jak tak plul kolem ní. Vzpomínal přitom na jednu stráň s pomněnkami.
 _ Vidíš, sem já si lítám každou chvíli, honosil se vítr.
 _ Hm, řekl mráček, _ poslyš, větře, což kdybys mě zanesl...
 Ale vítr mu nedal domluvit.
 _ Ted' to vezmem přes Afriku, ať něco vidíš!
 A fičel ohromnou rychlostí nad horkým pískem a skalami. Vletěl do pralesa a rozhoupal stromy a rozvlnil vysokou stepní travu. Dokonce si pohladil žlutého číhajícího lva, který se tam krčil za skalkou, a rozevlál jeho drsnou hřívu. Že se nebál!
 _ Viděls? chlubil se.
 _ I viděl, viděl, broukal mráček, ale myslel si: Jestlipak není takový Budníček lepší_
 A vítr už zase přes oceán a už svištěl nad Amerikou a pořád něco:
 _ Vidíš Ohňovou zemi? Vidíš Amazonku? Vidíš Mexiko?
 _ Vidím, vidím, mumlal mráček. _ Moc hezké, ale zanes mne, prosím, nad Pustou Kamenici, na lesní stráň nad poslední chalupou. Mám tam přítele Budníčka...
 _ Dobrá, dobrá, nestarej se, bručel vítr. _ Kdepak to máš, tu Kamenici?
 _ To je v Čechách, takhle vpravo, víš...
 Vítr si honem nemohl vzpomenout, kde jsou Čechy. Zatočil se zuřivě nad Kordillerami a zpřeházel písek okolo Mississippi, a když s tím byl hotov, povídal znova:
 _ Tak kdepak to máme, ty tvoje Čechy?
 Mráček vysvětloval:
 _ To se musí zase přes moře, a pak už ti řeknu. Je to taková malá země uprostřed kopců, samé lesy a květiny...
 Podívejme se, myslel si vítr.
 _ Nejhezčí ze všech, dodal deště mráček pro přesnost.
 A tak letěl vítr zase přes moře.
 Rozehnal se hodně, rozehnal se moc. A tak když uviděli hory, byly to hory celé zasněžené.
 _ Zdá se, že jsme někde jinde!
 _ Ty jsi ale nešika, větře! Nemůžeš dát pozor? Vždyť ti to říkám česky: malá země, lesy kolem dokola!
 Vítr jen vzdychl a otočil na jih. Zase museli zabloudit, protože viděli malé hezké želvičky, jak si hrají v písku.
 _ Vidíš želvičky? ukazoval vítr, aby zamluvil své bloudění. _ Vidíš, jak jsou hezounké?
 _ Ano, ale co je to proti pomněnkám! Zabědoval mráček, a mnoho nechybělo, a byl by se dal do pláče a to by byl jeho konec
 Vítr viděl, že jde do tuhého.
 _ Počkej, zkusíme to tudyhle, pravil konejšivě. A rozběhl se huííííííí! Přes Alpy, a fjúúúúúúú! Přes Krkonoše, a už byl v Čechách.
 _ Tak, a ted' kdybys laskavě zahnul trochu vpravo, žádal mráček.
 Vítr tedy zahnul trochu vpravo.
 _ A ted' kdybys laskavě zpomalil!
 A vítr zpomalil a bylo pěkně vidět. Černé lesy a pole a potůčky a děti skákající po cestách – všechno bylo pěkně vidět.
 Mráček se díval a díval.
 A tu najednou viděl pod sebou známou loučku a chalupu a lesní stráň.

TADY TO JE! vykřikl, a vítr ho snesl dolů a pomaloučku províval stání, aby mráček měl čas usadit se v malinkých kapkách na lístcích trávy, na mechu, na kapradí, na Jelením Skoku, na Pámbíčkových Fousech, na pomněnkách, na slídou se třpytících kamenech. Našel si svůj pramínek a posedal na všech jeho zrníčkách písku. Nespal štěstím celou noc, a když druhý den slunce vyšlo a Budníček přišel pít, zářila kolem rosa kolem stříbrně, jasně, šťastně, slavnostně... jako každé ráno.

Text je velmi emotivní, nechám děti, aby samy vyjadřovaly své dojmy a povedu s nimi i v jiných chvílích a částech dne rozhovory o přečteném.

c) Závěr

Děti budou mít možnost si koloběh vody vyhledat i v dětské encyklopedické knize, na okno, kam svítí během dne slunce, s dětmi umístíme skleněnou nádobu s vodou, označíme ryskou hladinu a budeme pozorovat s dětmi v průběhu dalších dnů odpařování vody. Také si s dětmi zazpíváme písně o vodě, dešti, sněhu ... Při procházkách si budeme všímat i dalších proměn vody – jinovatka, námraza, mlha... Společně s dětmi můžeme dělat s vodou pokusy, apod. Na pohádku můžeme vytvořit i ilustrace, pohádku dramatizovat, vyrobit si rekvizity. Také dle básně J. V. Svobody: Listopad, si můžeme lístky pouštět po potoce ... Pokud tato řízená činnost proběhne na podzim, jinak zvolím poezii k danému ročnímu období.

Listopad

V listopadu listí padá
hlíně na prokřehlá záda.
Země má to listí ráda.
I ten potok
má je rád.
Může přece si s tím
listím
na lodičky hrát.

Dle ročního období se může poezie o vodě obměňovat, můžeme si s dětmi vytvořit lodičky z šišek, kůry apod. A tak jako pramínek z pohádky Co je to proti pomněnkám, se pustil po vodě do světa, poplují i naše „lodičky“ ...